

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2024, 11 (1), 74-108

AKŞAM NAMAZININ FARZINDAN ÖNCEKİ NÂFİLE NAMAZLA İLGİLİ RİVAYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

An Evaluation of Narrations Regarding Şalât al-Nafl Prior to the Obligatory Şalât Evening

Hacer ŞAHİN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, bursa_hacer@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0514-8920.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	17.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted:	20.02.2024
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2024
Cilt / Volume:	11
Sayı / Issue:	1
Sayfa/ Pages:	74-108

Atıf / Cite as: Şahin, Hacer. "Akşam Namazının Farzından Önceki Nâfile Namazla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi" (An Evaluation of Narrations Regarding Şalât al-Nafl Prior to the Obligatory Şalât Evening). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 11/1 (2024), 74-108. Doi: 10.17859/pauifd.1344590.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 11 (1) 2024: 74-108
**AKŞAM NAMAZININ FARZINDAN ÖNCEKİ NÂFILE NAMAZLA İLGİLİ
RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ***

Hacer ŞAHİN**

Öz

İslâm dininin en önemli ibadetlerinden biri namazdır. Müslümanlar farz namazların yanı sıra bazen bu namazların öncesinde ve sonrasında bazen de belirlenmiş özel vakitlerde nâfile namaz kılmaktadırlar. Fakat kılınan nâfile namazların hükmü hakkında bir icmâ bulunmayıp aksine bazı ihtilaflar mevcuttur. Bahsi geçen ihtilaf akşam namazının farzı eda edilmeden önceki nâfile namazın varlığı hususunda da mevcuttur. Zira kaynakların bir kısmında Hz. Peygamber'in bu namazın kılınmasını emrettiği, sahâbenin de akşam namazının farzından önce sözü edilen namazı kıldığı nakledilirken bir kısmında da hiç kimsenin bu namazı kılmadığı zikredilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili rivayetlerden yola çıkarak bazı âlimler bu namazı müstehap görmüş, diğer bir kısmı ise bid'at hükmü vererek böyle bir namazın varlığını kabul etmemiştir. Makalenin amacı rivayetlerdeki ve âlimler arasındaki ihtilafın nedenini ortaya koyup konuyu açıklığa kavuşturmadır. Bu bağlamda çalışmada, âlimlerin kullandığı rivayetlerin sened ve metin tenkidi yapılacak ve bunlardan hangisinin delâletinin kuvvetli olduğu tespit edilerek konu edilen namaz hakkında bir hüküm verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Akşam Namazı, Nâfile Namaz, Müstehap, İhtilaf,

An Evaluation of Narrations Regarding Şalât al-Nafl Prior to the Obligatory Şalât Evening

Abstract

One of the most important acts of worship in Islam is şalât, also known as prayer. In addition to the obligatory prayers, Muslims sometimes perform şalât al-nafl, which are voluntary prayers performed before and after the obligatory ones, or at specific times. However, there is no consensus (ijma) regarding the performance of the şalât al-nafl, and instead, there are some disagreements. There is a similar disagreement concerning the existence of the şalât al-nafl before the obligatory evening prayer. Some sources mention that the Prophet Muhammed ordered the performance of this prayer, and the Companions would perform it before the obligatory evening salat. However, other sources indicate that no one practiced this prayer. In addition, according to the relevant narrations, some scholars consider şalât al-nafl as recommended (mustehabb), while others reject its existence and deem it an innovation (bid'at). The aim of the article is to reveal the reasons behind the disagreements in the narrations and among the scholars, and to clarify the issue at hand. In this study, the narrations relied upon by scholars will be critically examined in terms of their chain of narrators (sanad) and the textual content, with an aim of determining which narrations carry strong indication.

Key Words: Hadîth, Şalât Evening, Şalât al-Nafl, Recommended (Mustehabb), Disagreement,

* Yazar makalede etik kurul izni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.
** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, bursa_hacer@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0514-8920.

Structured Abstract

Prayer, one of the most important acts of worship in Islam, includes both obligatory and voluntary (nâfilah) prayers. However, it is important to note that the consensus on obligatory prayers does not apply to voluntary (nâfilah) prayers. This is due to the disagreements within Islamic law regarding the existence and ruling of (nâfilah) prayers, which are categorized as revâtib and regâib. One of the contentious issues is the practice of voluntary (nâfilah)/sunnah prayers before the obligatory Maghrib/şalât evening prayer. This article aimed to clarify the controversies about the ruling of performing the nâfilah prayers before the obligatory Maghrib/şalât evening prayer. There exist hadiths narrated from the Prophet concerning the practice of sunnah/nâfilah prayers before the obligatory evening prayer, as well as narrations suggesting that such a prayer should not be performed. Moreover, classical sources indicate that the prominent Companions, such as Abu Bakr, 'Umar, and 'Uthman, did not perform this prayer, while some other Companions, like 'Abd al-Rahman b. 'Awf, Anas b. Malik and Ubay b. Ka'b not only performed but also recommended this prayer. It is also reported that the dispute persisted during and after the tâbiîn period and that the most significant Islamic scholars held diverse opinions on this matter. For instance, Ibrahim al-Naha'i and Abū Hanifa rejected the existence of this prayer and even regarded it as bid'ah. However, Imam Mâlik had conflicting views and considered it mustahabb (recommended), while he also avoided it due to scholarly disagreements. On the contrary, Imam Shafi'i regarded this prayer as one of the revâtibs and deemed it mustahab. Ahmad b. Hanbal considered it permissible but did not consistently practice it, and Ibn Hazm accepted the existence of this prayer. In light of the various practices and opinions, the narrations about the voluntary prayer before the obligatory Maghrib/şalât evening prayer have been categorized divided into two groups: "Those who acknowledge the existence of this voluntary prayer with their supporting evidence" and "Those who do not acknowledge the existence of this voluntary prayer and their supporting evidence." Accordingly, the supporting evidence provided by proponents of varied opinions was analyzed to determine the authenticity of scripts and texts; the reasons behind the disagreements were clarified, and a resolution was offered. Evidence from five distinct narrations supported the existence of nâfilah prayer before the obligatory Maghrib/şalât evening prayer. These narrations are widely considered reliable (authentic) according to hadith methodology and can serve as a basis for judgment. They can be found in reliable hadith collections, with some even at the level of muttafekun aleyh, which is regarded as the strongest hadith. The primary concern of the proponents who do not acknowledge the voluntary prayer before the obligatory evening prayer is to miss the optimal time for prayer. They cited four different narrations to support their views and argued that these narrations abrogated the previous ones that were once considered authentic. However, in case of an abrogation possibility, it is necessary that the conflicting narrations cannot be interpreted or combined and that their dates of occurrence are known. However, this is not feasible in the narrations mentioned above, which are weak in terms of hadith methodology. Nevertheless, the proponents of this view attempted to derive a ruling based on the narrations they presented as evidence. In conclusion, the available evidence for voluntary prayer before the obligatory evening prayer is more potent than not doing so. Following comprehensive textual analysis and assessment of those narrations, it can be inferred that this prayer is included in voluntary prayers that are not considered revâtib. Therefore, performing two rak'ahs of nâfilah prayer is recommended during this period. If there is a concern about missing the congregational prayer or identifying the best time to perform the obligatory prayer, it is advisable to abandon it. Additionally, limiting this prayer to two rak'ahs is considered a prudent approach because it allays the concerns of those who are worried about the time. However, the fact that this voluntary prayer has been neglected and not been performed since the tâbiîn period raises questions today. An explanation could be that

"People may have neglected the mentioned recommended prayer due to various preoccupations in their lives."

GİRİŞ

Hız. Peygamber tarafından farz ve vâcip olarak nitelendirilmeyen fakat daha fazla sevap kazanma arzusu ile yapılan ibadetler, nâfile ya da tatavvu' diye adlandırılır. İslam dininin en önemli ibadetlerinden olan namaza dair nâfileleri, revâtib ve regâib olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.¹ Söz konusu namazlarla; kulun Allah'ın sevgisini kazanacağı,² aynı zamanda kıyamet günü farzlardan eksik kalanlarının nâfilelerle tamamlanacağı haber verilmiş,³ bu sebeple de farz namazlar hariç gün içinde on iki rekat nâfile kılınması tavsiye edilmiştir.⁴ Bununla birlikte farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan bazı sünnet/nâfile namazların varlığı ve hükmüne dair, İslâm hukukunda ihtilaflar söz konusudur. Bu ihtilaflardan biri de akşam namazının farzından önce nâfile namaz kılınıp kılınmayacağı hususundadır.

Namaz gibi önemli bir meselede olmasından hareketle esasen ihtilaf beklenmeyecek bu konu hakkında böyle farklı görüşlerin ortaya atılması onu araştırmaya değer kılmaktadır. Nitekim konu daha önce nâfile namazlarla ilgili genel nitelikli araştırmanın alt başlıklarından biri olarak ele alınmış durumdadır. Ancak bu geniş çerçeve altında söz konusu namaz, konunun ve bununla ilgili verilerin detayına girilmeden kısaca işlenmiştir.⁵ Araştırmamızda mezheplerin ve çeşitli ilim adamlarının konu hakkında verdikleri hükümlerin dayandığı deliller sened ve metin açısından ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilecektir. Makalenin hacmi ile ilgili endişelerimizden dolayı sadece zayıf rivayetlerin ravi, isnad ve metin problemlerine işaret edilecek, sahih olanlar hakkında ise yalnızca bu tespit yapılmakla yetinilecektir.

¹ Fahrettin Atar, "Nâfile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

² Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "... Kulum nâfile ibâdetlerle de bana yaklaşılmaya devam eder. Nihayetinde ben onu severim. Ben kulumu sevince artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum..." Buhârî, "Rikâk", 38.

³ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde kulun amellerinden ilk olarak hesap çekileceği ibadet namazdır. Eğer namazı düzgün olursa başarır ve kurtulur. Namazı bozuk olursa kaybeder. Eğer kulun farz namazlarında eksiği varsa Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Bakın bakalım, kulumun nâfile namazları var mı? O nâfilelerle farzlardan eksik olanları tamamlayın. Sonra diğer amellerden de bu şekilde hesaba çekilir." Ebû Dâvûd, "İftitâhu's-salât", 34; Tirmizî, "Salât", 305; Nesâî, "Salât", 9.

⁴ Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 103.

⁵ bk. Mehmet Emin Çiftçi, *Hız. Peygamber'in Kıldığı Nâfile Namazlarla İlgili Rivâyetlerin Tahlili* (Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002), 18-20; Cemil Mollaİbrahimoglu, *Rivâyetler Işığında Nâfile Namazlar* (Ravza Yayınları, 2023), 95-101.

1. “Akşam Namazının Farzından Önce Nâfile Namaz Kılınabilir” Görüşü ve Delilleri

Sahâbeden Abdurrahman b. Avf (öl. 32/652), Übey b. Kâ'b (öl. 33/654),⁶ Büreyde b. Husayb (öl. 63/682)⁷ ve Enes b. Mâlik (öl. 93/711-712)⁸ gibi isimlerin bu namazı kıldıklarına; tâbiînden Abdurrahman b. Ebî Leylâ, (öl. 83/702), Saîd b. el-Müseyyeb (öl. 94/713) ve Hasan-ı Basrî'nin (öl. 110/728)⁹ de onu *müstehap* gördüğüne dair rivayetler vardır.¹⁰

İmam Mâlik'ten (öl. 179/795) bu konuda söz konusu namazın müstehap olduğu ve ayrıca onu kılanları görmesine rağmen ehl-i ilim arasında ihtilaf olduğu için uygun görmediği şeklinde iki farklı görüş aktarılmıştır.¹¹

Şâfîilerden bir kısmının revâtibten saydığı¹² bu namazı, mesela İshâk b. Râhûye (öl. 238/853) ve ashâbü'l-hadis *müstehap* görmüştür.¹³

Akşamın farzından evvel kılınacak nâfile namaz hakkında Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) görüşleri de net değildir. Nitekim onun bu namazı caiz gördüğü, sadece bir kere kıldığı¹⁴ ya da müstehap görmesine rağmen kılmadığına dair rivayetler nakledilmiştir.¹⁵

⁶ Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Şan'ânî 'Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, thk. Hâbürrahmân el-'Azamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403), 2/434-435.

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nisâbü'rî İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, thk. Muhammed Muşafâ el-'Azamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1424/2003), 1/635; Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Şahîh*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetü'r-Risâle, 1408/1988), 4/226.

⁸ Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 302; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10.

⁹ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Şahîhi'l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, ts.), 7/246; Ebû Muhammed Maḥmûd b. Muhammed b. Ahmed Sübkî, *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebi Dâvûd*, thk. Emin Muhammed Hattab (Kahire: Matbaatü'l-İstikâme, 1351), 7/182.

¹⁰ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1392/1972), 6/123.

¹¹ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. Ruşd el-Ḳurtubî İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-Taḥşîl ve's-Şerḥ ve't-Tevcîh ve't-T'alîl li'Mesâili'l-Musteḥrace*, thk. Dr. Muhammed Ḥaccî ve Âḥarûn (Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1408/1988), 17/374-376; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Alî eş-Şikillî el-Mâzerî, *Şerhu't-Telkîn*, thk. Muhammed el-Muḥtâr es-Selâmî (b.y.: y.y., 2008), 1/812; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Asḳalânî İbn Hacer el-'Asḳalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, thk. Muḥibbuddîn el-Ḥaṭîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 2/108.

¹² İbn Hacer el-'Asḳalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, 3/60.

¹³ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim*, 6/123.

¹⁴ Ebû Muhammed Muvaffaḳuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'î İbn Kudâme el-Maḳdisî, *el-Muḡnî*, thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. (Kahire: Mektebetü'l-Ḳahire, 1388/1968-1389/1969), 2/96.

¹⁵ Ebû 'Abdullâh Aḥmed b. Muhammed b. Ḥanbel eş-Şeybânî Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Mesa'il - Rivâyetu Ebi Dâvûd es-Sicistânî*, thk. Ebû Mu'âz Ṭârîḳ b. 'Avḳillâh b. Muhammed (Mısır: y.y., 1420/1999), 1/104.

Böyle bir namazın varlığı İbn Hazm (öl. 456/1064) tarafından da kabul edilmiştir.¹⁶

Bu görüşte olanlar hem kavfî hem de fiilî bazı merfû ve mevkuf rivayetleri görüşlerine delil addetmişlerdir. Fakat söz konusu rivayetler muhteva itibariyle birbirlerine göre önemli farklılıklar ihtiva etmektedir. Bu sebeple sened ve metin açısından ayrı ayrı ele alınıp incelenmelerinde fayda olacaktır.

1.1. “Her İki Ezan Arasında Nâfile Bir Namaz Vardır” Rivayeti

Kütüb-i Sitte’yi oluşturan kitaplara ilaveten Ahmed b. Hanbel, Dârimî (öl. 255/869) ve Dârekutnî (öl. 385/995) gibi müellifler tarafından da nakledilen söz konusu rivayetin metni şu şekildedir:

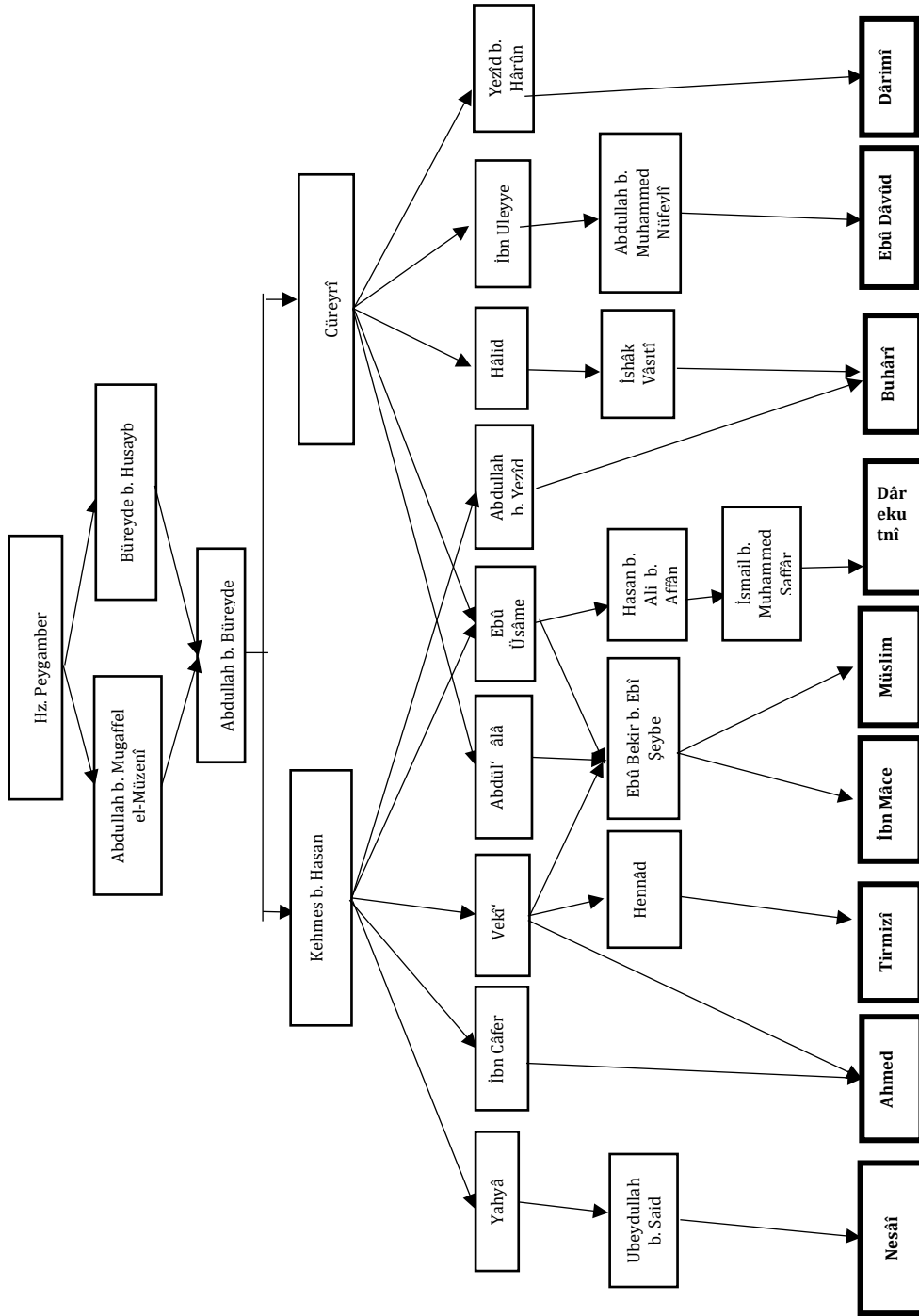
"بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، ثَلَاثًا، لِمَنْ شَاءَ."

“Her iki ezan (ezan ile kamet) arasında bir namaz vardır. Hz. Peygamber bu sözü üç kez tekrar edip sonra da ‘Bu namaz isteyen kimse içindir.’ buyurdu.”¹⁷

Sahabeden Abdullâh b. Mugaffel el-Müzenî (öl. 59/679) ve Büreyde b. Husayb (öl. 63/682) tarafından nakledilen rivayetin bahsedilen kaynaklardaki senedleri dikkate alındığında şöyle bir isnad şeması oluşmaktadır:

¹⁶ Ebû Muhammed ‘Alî b. Aḥmed el-Endelusî İbn Ḥazm, *el-Muḥallâ bi'l-Âşâr*, thk. ‘Abdulḡaffâr Süleymân el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002), 2/21-24.

¹⁷ bk. Buhârî, “Ezan”, 14; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 304; Tirmizî, “Salât”, 24; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 10; Nesâî, “Ezan”, 39; İbn Mâce, “Salât”, 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34/166; Dârimî, “Salât”, 145; Dârekutnî, “Salât”, 10.

Raviler ve birbirleriyle bağlantıları açısından hadisin sahih olduğu söylenebilir.¹⁸ Nitekim rivayet, değişik tariklerden bile olsa hem Buhârî (öl. 256/870)

¹⁸ Nitekim mesela Buhârî rivayetinde, esasen tüm tablonun müşterek ravisi olan Abdullah b. Büreyde (öl. 105/724), hadisin sahâbî ravilerinden biri olan Büreyde b. Husayb'ın oğlu olup *sika* addedilmiştir. bk. Ebû Hâtim Muhammed b. Hıbbân el-Bustî İbn Hıbbân, *es-Şikâat* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1393/1973), 5/16; Ebû 'Abdillâh

hem de Müslim (öl. 261/875) tarafından nakledilmiş (*muttefekun aleyh*) durumdadır ve hadis edebiyatının diğer meşhur kaynaklarında da kendisine yer bulmuştur.

Rivayetin farklı kaynaklardaki lafızları arasında göze çarpan küçük farklılıklar vardır. Mesela “*Her iki ezan arasında namaz vardır.*” ifadesinin Buhârî, Müslim, Nesâî (öl. 303/915), İbn Mâce (öl. 273/887), Dârimî, Dârekutnî ve Ahmed b. Hanbel rivayetlerinde Hz. Peygamber tarafından üç kere söylendiğine işaret edilir. Hâlbuki Ebû Dâvûd (öl. 275/899) rivayetinde iki kere söylediği görülür. Tirmizî’de (öl. 279/892) ise bu lafzın kaç kere ifade buyrulduğuna dair bir bilgi yoktur.

Diğer taraftan rivayetin her bir kelimesi ve hatta ifade şekli farklı hükümlere dayanak yapılmıştır:

Ulemânın bir kısmına göre hadiste bahsedilen *iki ezandan* kasıt ezan ve kâmettir. Bu görüşe göre *iki ezanı* zahirî manalarına göre anlamak mümkün değildir. Zira iki ayrı vakit veya ezan için namaz kılmak zaten farzdır; bunun söylenmesine gerek yoktur. Kaldı ki hadisin son kısmında dile getirilen “*Dileyen kimseye*” ifadesi de bir tercih sunmaktadır. Bu tercih hakkı, iki vakit için ayrı ayrı okunan iki ezan ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla bu namazın, nâfile namaz olması gerekir. Bununla birlikte söz konusu ifadeyi, zahirine göre değerlendirip *iki ayrı vakit için iki ayrı ezan* manasına hamledenler de olmuştur.¹⁹ Buna göre de rivayet “*Her farz namaz ile birlikte nâfile namaz da vardır.*” şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü vaktin şerefine nail olmak ve daha fazla sevap elde etmek için bu vakitte nâfile namaz da

Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân ez-Zehebî, *Tezkiretu’l-Huffâz* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1419/1998), 1/78; Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb* (Hindistan: Dâiratü’l-Me‘ârifil-‘Osmâniyye, 1326/1908), 5/157. Abdullah’ın öğrencilerinden olan Kehmes b. Hasan (öl. 149/766), tâbiînin küçüklerinden olup *sika* kabul edilmiştir. *Kütüb-i sitte*’yi oluşturan eserlerde rivayetleri vardır. bk. Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*, thk. Su‘ayb el-Arnâvut (b.y.: Mu‘essesetu’r-Risâle, 1405/1985), 6/316; Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fi ‘Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf (Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, 1400/1980), 24/233. Abdullah b. Büreyde’nin diğer ravisi Saîd b. İyas el-Cüeyrî (öl. 144/762), ömrünün son yıllarında *ihtilâta* uğramış olsa da âlimler tarafından *sika* ve *hasen* bulunmuştur. bk. Ebû’l-Hasan Ahmed b. ‘Abdullâh el-Kûfî el-‘İclî, *eş-Şikât*, thk. ‘Abdul‘alîm ‘Abdul‘azîm el-Bestevî (Medine: y.y., 1405/1985), 1/394; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/351; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*, 6/153-154; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 4/5. Buhârî’nin hocası Abdullah b. Yezîd el-Adevî (öl. 213/828) de *Kütüb-i sitte*’yi oluşturan eserlerde rivayetleri bulunan *sika* bir ravidir. bk. Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*, 10/166; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 6/83.

Diğer taraftan hem Tirmizî’nin (“bk. “Salât”, 24) hem de son dönem ulemasından Elbânî’nin (bk. Ebû Dâvud, “Tatavvu”, 10) hadisin sıhhatine yönelik tespitleri de bu yöndedir.

¹⁹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, 2/107; Ebû’l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa’dillâh ed-Dihlevî, *Lema‘âtü’t-tenkîh fi şerhi Mişkâti’l-Meşâbih*, thk. Takiyyüddîn Nedvî (Dimaşk: Dar’un-Nevâdir, 1435), 2/425; Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd fi halli Ebî Dâvûd* (Hindistan: Merkezi Şeyh Hasan Nedvî, 1427), 5/506-507.

kılmak gerekir. Fakat akşamın farzından önceki nâfile konusunda yine de bir işkâl vardır. Eldeki bazı veriler bu namazın *mensûh olduğunu* ya da *sahâbenin ezan ile başladığı bu nâfile namazı ezanın bitimi ile sonlandırdıklarını* göstermektedir. Bu ikinci durumda da umum ifadenin tahsis edildiğini düşünmek gerekecektir.²⁰ Zira ezan ile hemen namaza başlamaları sebebiyle rivayetin kapsamına dahil olmadığı düşüncesiyle, akşam ezanından sonraki nâfileyi diğerlerinden tahsis etmek gerekir. Akşamın farzından önce nâfile kılmayı mekruh gören âlimler söz konusu hadiste tağlîb²¹ sanatına başvurulduğu kanaatindedir. Bu namazı müstehap görenler ise tağlîbe ihtiyaç olmadığını söylemişlerdir.²² Zira *çok olanın aza tağlîbi*²³ olduğunda akşam namazını diğerlerinden tahsîs etmek daha kolay olacaktır.

Hadiste geçen *"Bu, isteyen kimse içindir."* ifadesi de söz konusu namazın hüküm itibariyle müstehap olduğuna hamledilmiştir.²⁴ Ayrıca bu namaza işaretle *"صلاة"* şeklinde nekre kelime kullanılması, iki veya daha fazla rekât kılınabileceğine yorulmuştur.²⁵ Bu yoruma göre akşamın farzından önceki nâfile namaz iki rekâtla sınırlandırılmamalıdır; vakit uygunsa daha fazlası da kılınabilir.

Sonuç olarak sened itibariyle sahih olan bu hadisin akşamın ezanı ile farzı arasında nâfile kılınabileceğine delaletinin dolaylı yani zannî olduğu söylenebilir.

1.2. "Akşam Namazının Farzından Önce Namaz Kılınız" Rivayeti

Pek çok müellif tarafından sahabî Abdullah el-Müzenî kanalıyla merfû olarak nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

"صلوا قبل المغرب ركعتين، ثم قال: صلوا قبل المغرب ركعتين، ثم قال عند الثالثة: "المن شاء" كراهية أن يتخذها الناس سنة."

"Hz. Peygamber üç kere 'Akşam namazından önce iki rekât namaz kılınız.' buyurdu. (Bu cümleyi üç kere tekrarlayan Allah Rasûlü) üçüncüsünde 'Dileyen kimse'

²⁰ Dihlevî, *Lema'âtü't-tenkih*, 2/426.

²¹ Tağlîb; *aralarındaki bir ilgi sebebiyle bir lafzı, diğer lafzı ve anlamını içerecek biçimde kullanmak* demektir. Bu sanata tağlîb adının verilmesinin sebebi bir lafzın diğerine yeğlenmesidir. Meselâ "ebeveyn" kelimesinin zâhirî anlamı "iki baba" olduğu halde "eb" "üm" kelimesine galip getirilerek annenin lafzını ve anlamını ifade edecek şekilde ikil biçime dönüştürülmüştür. İsmail Durmuş, "Tağlîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).

²² Reşîd Ahmed Gengûhî - Muhammed Yahya b. Muhammed İsmail Kandehevî, *el-Kevkebü'd-dürrî alâ Câmi't-Tirmizî* (Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ, 1395), 1/215.

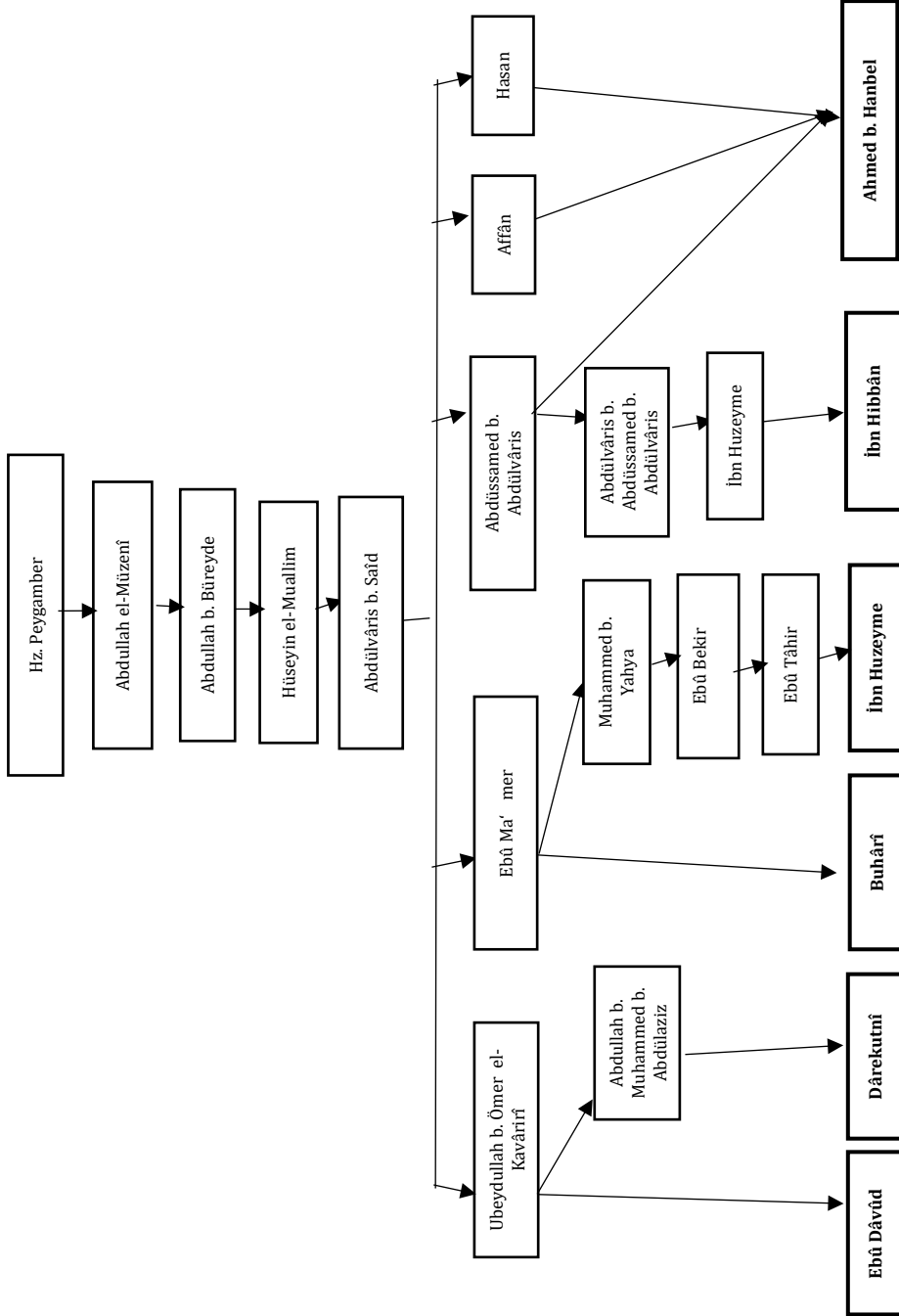
²³ Tağlîb sanatının bir çok türü vardır. Söz konusu yorumda kullanımı *sayıca çok olanın aza tağlîbidir*. Bunun örneği el-Âraf 7/88 âyetidir. Kafirlerin Şuayb (a.s.) ve inananları kast ederek *"Bizim dinimize geri dönersiniz."* sözleridir. Halbuki hiçbir peygamber daha önce şirk günahına girmemiştir. Dolayısıyla bu ifadeden Şuayb'ı (a.s.) tahsis etmek gerekir. Durmuş, "Tağlîb".

²⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, 2/107; Sübkî, *Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, 7/185.

²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, 2/107; Sübkî, *Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, 7/185.

diye sözlerine ekledi. Bu ilaveyi insanların bu namazı sünnet edinmesinden çekindiği için yaptı.”²⁶

Rivayeti nakleden müelliflerin senedleri bir araya toplandığında ortaya şöyle bir isnad tablosu çıkmaktadır:

²⁶ Buhârî, "Teheccüd", 34, "İ'tisâm bi'l-Kitâbi ve's-sünnet", 27; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10; Dârekutnî, "Salât", 10; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 34/171; İbn Huzeyme, *Şaḥîḥu İbni Huzeyme*, 1/635; İbn Hibbân, *es-Şaḥîḥ*, 4/457.

Tablonun ilk dört ismi rivayetlerinde tek kalmışlardır. Hadis ancak dördüncü ravi olan Abdülvâris b. Saîd b. Zekvân'dan sonra yayılma imkânı bulmuştur. Sened yapısı itibariyle hadisin sahih olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte İbn Hibbân tarikinde Hz. Peygamber'in bu namazı kıldığına dair bir bilgi vardır. Dolayısıyla özellikle bu tarik hakkında biraz bilgi vermek yerinde olacaktır:

Abdullah b. Büreyde (öl. 105/724), ilk rivayetin sahâbî ravilerinden biri olan Büreyde b. Husayb'ın oğlu olup *sika* olarak tavsif edilmiştir.²⁷

Hüseyin b. Zekvân el-Muallim el-Âvzî el-Basrî (öl. 145/763) cerh-ta'dil âlimlerinin pek çoğu tarafından *sika* olarak vasıflandırılmıştır.²⁸ Gerçi Ukaylî (öl. 322/934) onun *zayıf* ve *muzdaribü'l-hadis* olduğunu söylemiştir.²⁹ Fakat Ukaylî'nin bu tenkidinin *delilsiz* olduğu iddia edilmiştir.³⁰

Abdülvâris b. Saîd b. Zekvân'ın (öl. 180/797) Kaderîlikle itham edilmesine rağmen *imam* ve *sika* olduğuna dikkat çekilmiştir.³¹

Hüseyin el-Muallim ile Abdülvâris'in Buhârî'nin de ravileri olduğu düşünüldüğünde haklarındaki tenkitlerin, hadisin sıhhatine zarar verecek boyutta olmadığı söylenebilir.³²

İbn Hibbân rivayetinde Abdülvâris'in oğlu Abdüssamed b. Abdülvâris (öl. 207/823) *sika*, *sadûk*, *sâlihu'l-hadis* addedilmiş bir ravidir.³³ Nitekim onu İbn Hibbân da *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁴

²⁷ bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/16; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/78; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 5/157.

²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/345; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/338.

²⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Amr el-Mekkî el-Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984), 1/250.

³⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/346; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Men Tukullime fihî ve-huve Muveşşak ev Şâlihu'l-Hadîs*, thk. 'Abdullâh b. Dayfillâh er-Rahîlî (b.y.: y.y., 1426/2005), 1/171.

³¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/140; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 8/300; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/443.

³² Nitekim Buhârî rivayetinde müellifin hocası Ebû Ma'mer Abdullah b. Amr (öl. 224/839) da Kaderîlikle itham edilmiş olmasına rağmen *sika* ve *sadûk* bulunmuştur. Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşi'l-Arabî, 1371/1952), 5/119; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 10/622; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 5/335.

³³ Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-İclî, *es-Sikât* (b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1985), 303; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 9/516-517; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/327.

³⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/414.

Torun Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris'i (öl. ?) mesela Nesâî *lâ be'se bihî* ifadesiyle değerlendirmiş,³⁵ başka bazı münekkitler ise onu *sadûk* bulmuştur.³⁶ Fakat İbn Hibbân *es-Sikât*'ına onu da almıştır.³⁷

İbn Hibbân'ın hocası İbn Huzeyme (öl. 311/924) sahih hadis toplama iddiasıyla eser telif eden âlimlerden biridir. Münekkitler tarafından *hucet, imam, hafız* ifadeleriyle *ta'dil* edilmiştir.³⁸

Bu verilerden hareketle Hz. Peygamber'in de bahsi geçen namazı kıldığına dair bilginin Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris ile alakalı olduğu söylenebilir. Zira isnad tablosunun ilk dört ismi, bu bilginin yer almadığı rivayetlerin de ortak ravileridir. Buna göre söz konusu bilginin bu ilk dört raviden biriyle alakalı olması, diğer müelliflerin rivayetlerinde de aynı hususun zikredilmesine yol açacaktır. Ama böyle olmamıştır. Gerçi Abdülvâris b. Abdüssâmed'in babası Abdüssamed b. Abdülvâris de sadece İbn Hibbân tarikinin ravisidir. Ancak öyle anlaşılıyor ki onun zabtı oğlu Abdülvâris'ten daha iyidir. Bütün bunlardan hareketle bahsi geçen namazı Hz. Peygamber'in de kıldığına dair bilgi ya şâzz ya da *idrac* kabul edilmek durumuna düşmesine sebep olmuştur.

Rivayetin diğer lafız farklılıkları, ondan çıkartılacak hükme etki etmekten uzaktır. Mesala "Akşam namazından önce iki rekât namaz kılınız." cümlesi Buhârî'de ikinci kez tekrarlanmamıştır.

عند الثالثة ibaresi Ebû Dâvûd'da bulunmamaktadır.

Buhârî ve Ahmed b. Hanbel'de yer alan كراهية lafzı yerine, Ebû Dâvûd ve Dârekutnî'de خشية, İbn Hibbân'da ise يحسبها أن يخاف ifadeleri kullanılmıştır. Bütün bunlar mana rivayeti kaynaklı, tahrife sebep olmayacak farklılıklardır.

Bütün tariklerde bulunan "كراهية أن يتخذها الناس سنة" yani *İnsanların bu namazı sünnet edinmesinden korkarak* lafzının raviye ait yani müdrec olduğu ifade edilmiştir.³⁹

Rivayet delalet itibariyle de önemli hususlar ihtiva etmektedir. Bu rivayet bağlamında tartışılan hususlardan biri de Hz. Peygamber'in aynı konudaki fiilleri ile sözlerinin bağlayıcılık derecesinin tespitidir. Genel kanaate göre O'nun fiilleri zorunlu olmayıp mutlak ittibayı gerektirmez. Buna karşın emirleri ve nehiyeleri vucûba delalet eder. Bu son hükümden hareketle rivayetteki "صلوا" ifadesinin emir fiil olduğu için aslında *vucûb* ifade etmesi beklenecektir. Fakat hemen sonra gelen "لمن شاء" tahsisi, *müstehaplık* içermekte ve dolayısıyla vucûba engel olmaktadır.⁴⁰ Bundan dolayı hadis bahsedilen namazın mubah olduğuna dair en güçlü delillerden addedilir. Fakat yine

35 İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/444.

36 İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 6/76.

37 İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/416.

38 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 14/365.

39 Sübkî, *Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, 7/182.

40 Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 5/503.

de mertebe olarak revâtib namazlardan daha düşük bir konumdadır. Nitekim rivayetin sonunda yer alan “İnsanların onu sünnet addetmesinden çekinerek” ibaresinde yer alan sünnet lafzı da devamlı, yapılagelen bir uygulamayla ilgili olacaktır. İşte bütün bu verilerden hareketle bahse konu namazı revâtib addeden az sayıdaki müntesiplerinin hilafına Şâfiîlerin büyük bir kısmı onu müstehap saymış; Hz. Peygamber’in bu namaza devam ettiği sabit olmadığı için birinci grupta yer alanları eleştirmişlerdir.⁴¹ Bu görüşün söz konusu namazı mendûb addedenlerle aynı şeyi savunduğu söylenebilir. Çünkü Hz. Peygamber sözünün zâhiri doğrultusunda anlaşılmasını engellemek için bu namazı mükellefin tercihine ve isteğine bırakmıştır. Bu da müstehap hükmü ile paralellik arz eder.⁴²

1.3. Pek Çok Sahâbenin Akşamın Ezanı ile Farzı Arasında Namaz Kıldığına Dair Rivayet

Pek çok müellifin naklettiğine göre Enes b. Mâlik, akşam ezanı okunduktan sonra ve farz eda edilmeden önce sahâbenin nâfile namaz kıldıklarını bildirmektedir.⁴³ Bu konuda Buhârî’nin naklettiği metin şu şekildedir:

“كان المؤذن إذا أذن قام ناس من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يبتدون السواري، حتى يخرج النبي صلى الله عليه وسلم وهم كذلك، يصلون الركعتين قبل المغرب، ولم يكن بين الأذان والإقامة شيء.”

“Müezzin ezan okuduğunda Hz. Peygamber’in ashabından insanlar acele ile direklere doğru durup namaz kılarlardı. Onlar akşam namazından önce bu şekilde iki rekât kılarken Hz. Peygamber çıkagelirdi. Hâlbuki ezan ile kamet arasında çok bir vakit yoktu.”⁴⁴

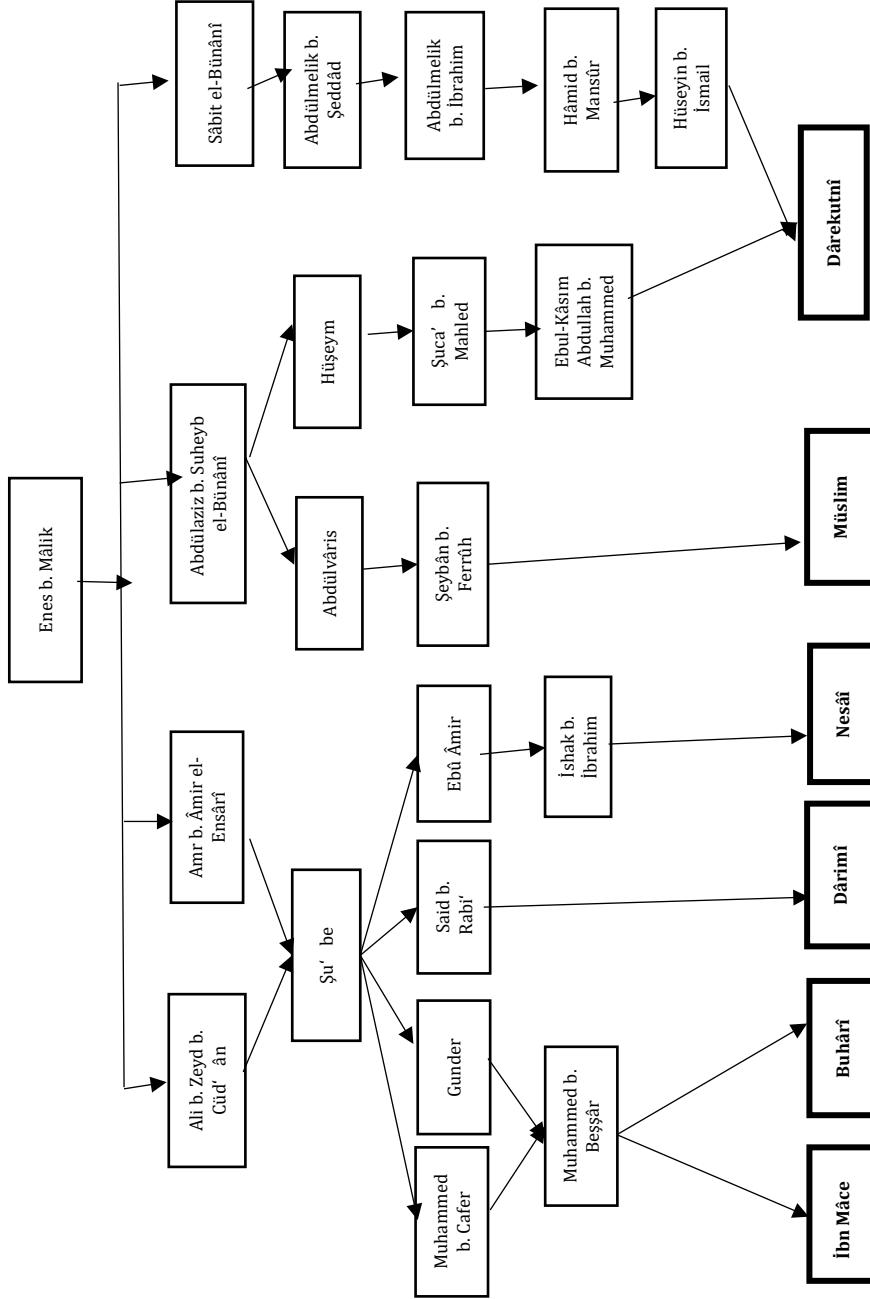
Rivayete eserlerinde yer veren müelliflerin senedleri bir araya getirildiğinde şöyle bir isnad şeması oluşmaktadır:

⁴¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, 3/60.

⁴² Zeynuddîn Muhammed ‘Abdirraûf b. Tâcu’l-‘Ârifîn el-Ḥaddâdî el-Munâvî, *Feydu’l-Ḳadîr fî Şerhi’l-Câmi’i’s-Şağîr* (Mısır: el-Mektebetu’t-Ticâriyyetu’l-Kubrâ, 1356/1937), 4/202.

⁴³ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 303; Nesâî, “Ezan”, 39; İbn Mâce, “Salât”, 110; Dârekutnî, “Salât”, 10.

⁴⁴ Buhârî, “Ezan”, 14.

Görüleceği üzere rivayeti Enes b. Mâlik'ten Ali b. Zeyd b. Cüd'ân (öl. 131-140/749-758?), Amr b. Âmir el-Ensârî (öl. 121-130/739-748?),⁴⁵ Abdülaziz b. Suheyb (öl. 130/748)⁴⁶ ve Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744)⁴⁷ tarafından nakledilmiştir.

Bu dört ravi içinde sadece İbn Mâce'nin senedinde bulunan Ali b. Zeyd b. Cüd'ân *zayıf* addedilebilir. Nitekim onun *hadisi yazılan fakat hüccet addedilemeyen*, ömrünün sonlarına doğru *ihtilata* uğramış bir ravi olduğu söylenir.⁴⁸ Fakat bu tarik de diğer sahih rivayetlerle desteklendiği için *hasen* derecesine çıkabilmektedir.

Dârekutnî'nin senedinde⁴⁹ yer alan ve Sâbit el-Bünânî'nin öğrencisi olan Abdülmelik b. Şeddâd (öl. 151-160/768-777?), biyografi kitaplarında⁵⁰ zikredilmesine rağmen hakkında değerlendirme yapılmamış ravilerdendir. Hakkında

⁴⁵ Buhârî, Nesâî ve Dârimî'nin senedinde bulunan Amr b. Âmir el-Ensârî *sika ve sâlih* bir ravi olarak tevsik edilmiştir. bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 6/249; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 8/60.

⁴⁶ Müslim ve Dârekutnî'nin senedinde yer alan Abdülaziz b. Suheyb, *Kütüb-i sitte* âlimlerinin kendisinden rivayette bulunduğu *sika* biravidir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/384; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/103; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/341-342. Müslim'in senedinde bulunan Abdülvâris'in Kaderîlikle itham edilen *sika* bir ravi olduğu daha önce belirtilmişti. Bir diğer ravi Şeybân b. Ferrûh'un (öl. 235/850) adı Şeybân b. Ebî Şeybe'dir. Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin kendisinden âli rivayetler nakleden, Kaderîlikle itham edilmiş, *sika ve sadûk* biravidir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/357; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 11/101-102; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/375.

⁴⁷ Dârekutnî'nin ravisi Sâbit el-Bünânî, tâbi'nin küçüklerinden olup Enes b. Mâlik başta olmak üzere pek çok sahâbeden rivayette bulunmuştur. *İmam ve hucce* gibi sıfatlarla tanıtılmış, *sika, sebt ve salih* kabul edilmiştir. Mâlik b. Enes'ten rivayet edenler arasında İbn Şihab ez-Zührî'den (öl. 124/742) sonra en güvenilir olandır. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/449; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 5/220-222; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/2-4.

⁴⁸ Ebû Aḥmed 'Abdullâh b. 'Adiy el-Curcânî İbn 'Adiy, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, thk. 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd - 'Alî Muḥammed Mu'avviḍ (Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1418/1997), 6/335; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 6/186; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 5/207.

⁴⁹ 'İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/103. Bu tarihte bulunan raviler hakkında değerlendirmeler şu şekildedir: Abdülmelik b. İbrahim el-Cüddî (öl. 204-205/820-821?) *şeyh, lâ be'se bihî* ve *sika* olarak vasıflandırılmış, İbn Hibbân, onu *Sikât* eserinde zikretmiştir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/103; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/385; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/387. Ahmed b. Mansûr Zâc (öl. 257-258/871-872?) *sika, imam, muhaddis ve sadûk* olarak nitelendirilmiştir. İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/34; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 12/388-389; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1/83. Hüseyin b. İsmâil el-Mehâmilî (öl. 330/942) *Sahîh-i Buhârî'yi* sonraki nesillere aktaran ravilerden biri olup aynı zamanda Dârekutnî'nin en önde gelen hocalarındandır. *İmam, muhaddis ve sika* olup Küfe kadılığı yapmıştır. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 15/258-259.

⁵⁰ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Heyet (Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifil-'Oşmâniyye, ts.), 5/419; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/353; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm*, thk. 'Umar 'Abdusselâm et-Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1413/1993), 4/138.

değerlendirme yapan nadir münekkitlerden biri İclî'dir ve onun *sika* olduğunu söylemektedir.⁵¹

Bu veriler ışığında rivayetin sened itibariyle *sahih* olduğunu söylemek mümkündür. Metinde ise mana ile rivayetten kaynaklanan değişik lafızlar ve ayrıca naklettiğimiz Buhârî metnine göre başka bazı farklılıklar gözlemlenmektedir. Mesela Müslim ve Dârekutnî rivayetlerinde yer alan bir bilgiye göre “*Yabancı bir kişi mescide girse bu namazı kılanların çokluğu sebebiyle farz kılınıyor zannederdi.*” Yine özellikle Dârekutnî rivayetine göre bu namazı *sahâbenin büyükleri* de kılmaktadır. Sahabenin söz konusu namaza yönelik bu iştiyakı şarihlerin de dikkatini çekmiş, çok fazla veriye ulaşmalarına imkân tanımıştır. Buna göre bazı kimseler namaz kılanların çokluğu sebebiyle bu namazı akşam namazının revâtiblerinden zannetmişlerdir.⁵² Akşam ezanını işitir işitmez mescidin direklerine koşmaları, önlerinden geçilmesine engel olmak içindir.⁵³ Ashab akşam ezanını işitir işitmez bu namaza başlamakta, ezanın bitimi ile de namazlarını sonlandırmaktadır.⁵⁴ Fakat bu yorum “Ezanı işitince müezzinin söylediklerini tekrar edin.”⁵⁵ hadisi ile çelişebileceği için tenkite açık görünmektedir.

Bütün bu verilerden hareketle rivayet, sahâbenin pek çoğunun bu namazı kıldıklarına ve dolayısıyla mekruh olmadığına hamledilmiş;⁵⁶ *caiz* hatta *müstehap* olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁵⁷ Müstehap hükmü, ezan ve kâmet arasındaki duanın makbul olacağı yönündeki ümit ile alakalıdır. Çünkü bir vakit ne kadar değerli ise orada yapılan ibadetin sevabı da o kadar fazladır.

Ashabın bu uygulaması bazı âlimler tarafından akşam namazının vaktinin, bilinenin aksine geniş olduğuna da delil sayılmıştır. Çünkü bu rivayetlere göre sahabe, diğer farz namazlarda olduğu gibi akşam namazından önce de nâfile kılmaya yönelmektedir. Vaktin darlığı hususunda sabah namazına benzediği için de bu namaz iki rekâtla kayıtlanmıştır.⁵⁸

51 İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/103.

52 Dihlevî, *Lema'âtü't-tenkîh*, 2/424.

53 Bedruddîn el-‘Aynî, *‘Umdetu'l-Kârî Şerhu Şahîhi'l-Buḥârî*, 5/139; Ebû'l-‘Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kaşâlânî, *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Şahîhi'l-Buḥârî* (Mısır: el-Maṭba‘atu'l-Kubrâ'l-Emîrîyye, 1323), 2/14.

54 Muhammed b. Ali b. Adem Musa İsyubî Vellevî, *el-Bahrü'l-muhitü's-Seccâc fî şerhi Sahîhi'l-İmam Müslim b. el-Haccâc* (Demmam: Dâru İbni'l-Cevzi, 1426), 16/660.

55 Buhârî, “Ezan”, 7; Müslim, “Salât”, 10.

56 Muhammed b. ‘Alî b. Muhammed el-Yemenî eş-Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, thk. ‘İşâmuddîn eş-Şabâbitî (Mısır: Dâru'l-Ḥadîs, 1413/1993), 2/10.

57 Ebû'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Müfhim şerhu Şahîhi Müslim*, thk. Muhyiddin Dîb Müstü vd. (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1417), 2/467.

58 İbn Ḥacer el-‘Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, 2/109, 3/60.

1.4. Hz. Peygamber'in Bu Namaz Hakkında Sükût Buyurduğuna Delalet Eden Rivayet

Çeşitli müelliflerin naklettiğine göre Enes b. Mâlik, ikindiden sonra nâfile namaz kılınıp kılınamayacağını soran kişiye şu cevabı vermiştir:

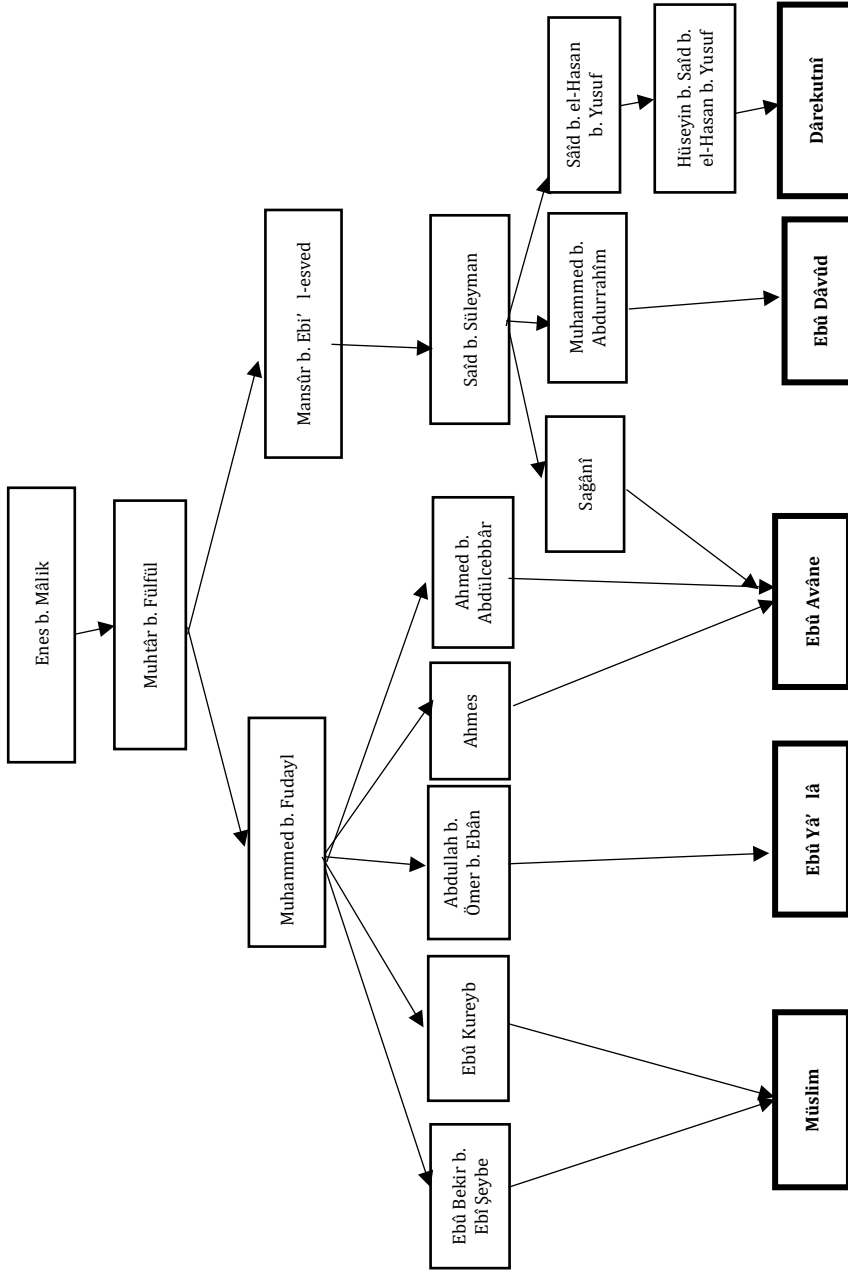
Müslim, Ebû Dâvûd, Dârekutnî, Ebû Avâne (öl. 316/929) ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (öl. 307/919) tarafından Enes b. Mâlik ve Muhtâr b. Fülful (öl. 131/140-749/758?) tarikiyle nakledilen bir rivayet şu şekildedir:

"كان عمر يضرب الأيدي على صلاة بعد العصر، وكنا نصلي على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ركعتين بعد غروب الشمس قبل صلاة المغرب. فقلت له: أكان رسول الله صلى الله عليه وسلم صلّاهما؟ قال: كان يرانا نصليهما فلم يأمرنا، ولم ينهنا."

*"Ömer ikindiden sonra namaz kılanların ellerine vururdu. Hâlbuki biz Hz. Peygamber zamanında güneş batar batmaz akşam namazı kılınmadan önce iki rekât namaz kılardık. (Soruyu soran Muhtâr b. Fülful) 'Hz. Peygamber bu namazı kılar mıydı?' diye sorunca Enes şöyle cevap verdi: 'Bizi kılarken görürdü bu namazı ne emrederdi ne de yasaklardı'."*⁵⁹

⁵⁹ Müslim, "Salâtü'l-Misâfirîn", 302; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10; Dârekutnî, "Salât", 10; Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nisâbûrî Ebû 'Avâne, *Mustahrecu Ebî 'Avâne*, thk. Eymen b. 'Ârif ed-Dimeşkî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998), 1/373; Ebû Ya'lâ Ahmed b. 'Alî el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, thk. Huseyn Selîm Esed (Dimaşk: y.y., 1404/1984), 7/43.

Rivayetin isnad şeması şu şekilde oluşmaktadır:

Rivayetin en önemli ismi Muhtâr b. Fülful (öl. 131/140-749/758?) olup hadisi kendisinden iki ayrı ravi nakletmiştir. Muhtâr b. Fülful zühd ehlinde olup *tabîin*

sika ravilerinden kabul edilmiştir.⁶⁰ Bununla birlikte *çokça hata* yaptığını söyleyenler de olmuştur.⁶¹

Ebû Dâvûd'un senesinde bulunan Saîd b. Süleyman (öl. 225/840) *imam, hafız* ve *sika* olarak tanınan bir ravidir. Fakat mihne hadisesindeki duruşu sebebiyle Ahmed b. Hanbel tarafından eleştirilmiştir.⁶²

Bu verilerden hareketle *sahih* olduğu söylenebilecek rivayet sahabenin uygulamasına ve daha da önemlisi Hz. Peygamber'in onları takrîrine işaret etmektedir. Nitekim söz konusu namazı kılanları görmesine rağmen onları nehy etmemesi bazı âlimlerin bu namazı *takrîrî sünnet* addetmesine vesile olmuştur.⁶³ Enes'in bu konudaki hükmü açıkça bildirmemesi Hz. Peygamber'den böyle bir bilgi işitmemesi sebebiyledir. Fakat Hz. Peygamber'in takririni gördüğü için onu haber vermekten de geri durmamıştır.

Diğer taraftan hadiste geçen فلم يأمرنا ifadesini bu namazın müstehap olmadığına yoranlar da vardır. Onlara göre ولم ينهنا ifadesi söz konusu namazın mübah olduğuna işaret etmektedir. Bu görüşte olanlara göre hadis, bahsi geçen namazı müstehap görenler için bir delil oluşturmamaktadır.⁶⁴

⁶⁰ 'İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/267; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/310; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/123.

⁶¹ İbn Hıbbân, *es-Şikât*, 5/429; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10/68. Müslim tarihinin diğer ravileri *sika* olarak ta'dil edilmişlerdir. Muhammed b. Fudayl'dan (öl. 195/811) *Sahihayn'da* nakil yapılmıştır. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye (öl. 238/853) ve Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778) gibi önemli hadis âlimleri kendisinden nakilde bulunmuş, Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848) onu *tevsiik* etmiş, Ahmed b. Hanbel *hasenü'l-hadis* demiştir. Şîlikle itham edilen, *sika* ve *sadûk* kabul edilen bir ravidir. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 9/173-175; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/405-406. Rivayetin bir tarikhinde bulunan Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (öl. 235/849) önemli hadis musanniflerinden biri olup Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin hocalarındandır. *Sika, imam ve hafız* bir ravi olarak tanınmaktadır. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 11/122-127. Bir diğer tarikteki Ebû Kureyb (öl. 248/862?) *Kütüb-i sitte* âlimleri ondan rivayette bulunduğu *hafız ve sika* olarak tanınmış bir ravidir. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 11/394; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/385-386.

⁶² 'İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/400; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/26; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 10/481-482; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/43-44. Ebû Dâvûd'un tarikhinde bulunan diğer ravilerin isnad tenkidi şu şekildedir: Mansûr b. Ebî'l-Esved (öl. 171-180/788-797?) hakkında Yahyâ b. Maîn *sika* demiş, Ebû Hâtim hadisinin yazılabileceğini söylemiş, Şîlikle itham edilmiş *sadûk* bir ravidir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/170; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Mizânul-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963), 4/183; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10/305.

⁶³ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 5/503.

⁶⁴ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *Şerhu Ebî Dâvûd*, thk. Ebu'l-Munzir Ḥâlîd b. İbrâhîm el-Mısrî (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1420/1999), 5/180.

1.5. Sahabenin Akşam Namazının Farzından Önce Namaz Kıldıklarını Açıkladıkları Rivayet

Bazı müelliflerin⁶⁵ naklettiğine göre sahabî Ukbe b. Âmir el-Cühenî (öl. 58/678) de *kendilerinin* akşam namazının farzından önce namaz kıldıklarını söylemektedir. Rivayet Buhârî tarafından şöyle nakledilmiştir:

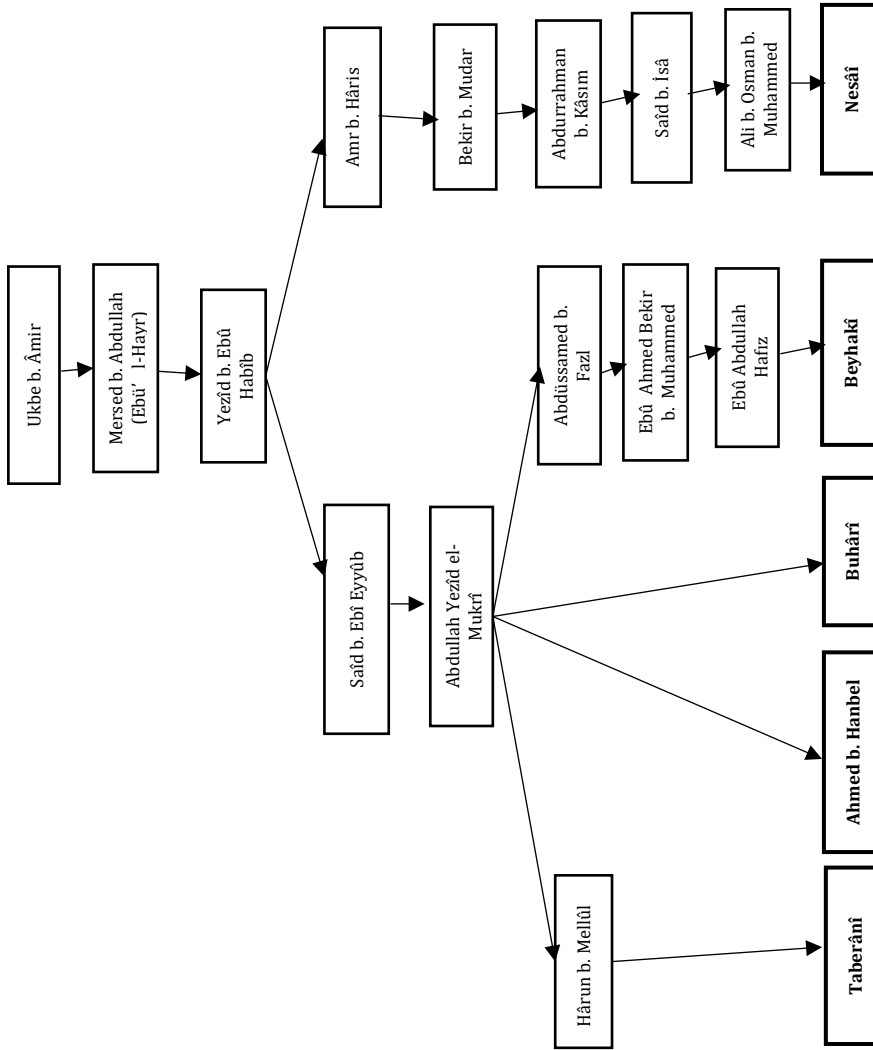
مرثد بن عبد الله البزني قال: أتيت عقبة بن عامر الجهني فقلت: ألا أعجبك من أبي تميم يركع ركعتين قبل صلاة المغرب؟ فقال عقبة: إنا كنا نفعله على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم. قلت: فما يمنعك الآن؟ قال: الشغل."

Mersed b. Abdullah anlatıyor: Ukbe b. Âmir el-Cühenî'ye gelip *'Ebû Temim'in akşam namazından önce iki rekât namaz kılması sana ilginç gelmiyor mu?' dedim. Bunun üzerine Ukbe 'Hz. Peygamber döneminde o namazı biz de kılardık.' dedi. 'Peki, şimdi niye bu namazı kılmıyorsun?' diye sorunca 'Meşguliyetten' cevabını verdi.'*⁶⁶

Rivayetin isnad şeması şu şekildedir:

⁶⁵ Nesâî, "Mevâkî", 36; Dârekutnî, "Salât", 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/633; Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-Ṭaberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Ṭaberânî*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 17/287; Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-Beyhâkî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Muḥammed 'Abdulḳâdir 'Aṭâ (Beyrut: y.y., 1424/2003), 2/668.

⁶⁶ Buhârî, "Teheccüd", 34.

Konuşma Ukbe'den Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdullah'ın (öl. 90/709)⁶⁷ kendisi dışında Yezîd b. Ebû Habîb (öl. 128/745)⁶⁸ tarafından da aktarılmıştır. Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin aynı sened zinciri ile naklettiği rivayete *sahih* hükmünü vermek

⁶⁷ Senedde Ebû'l-Hayr künyesiyle tanınan Mersed b. Abdullah Mısır müftülüğü yapmış bir muhaddis olup İbn Hibbân ve İclî'nin *Sikat* eserlerinde zikrettiği *sika* bir ravidir. 'İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/268; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/439; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 4/284-285; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10/82.

⁶⁸ Yezîd b. Ebû Habîb muhaddis tâbiîn âlimlerindedir. Mısır'ın müftülerinden olup *imam ve hüccet* olarak tanınmaktadır. Ayrıca *Kütüb-i sittenin sika* ravilerindedir. 'İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/361; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/546; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/31-33; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/318-319.

mümkün gözükmetedir.⁶⁹ Senedi onlara nispetle çok daha uzun (nâzil) olan Nesâî'nin senedi de *sahih* addedilmektedir.⁷⁰

Hükmen merfû olan bu rivayet bazı ilim adamlarına göre, akşam namazını geciktirmemek için namaz hazırlıklarını yapan kimseye, farz öncesi bu iki rekâtli namazı kılmanın müstehap olduğuna işaret eder.⁷¹ Fakat diğer bazı âlimler Ukbe'nin söz konusu namazı *meşguliyet sebebiyle* bırakmış olmasını mübahlığa hamletmiştir. Zira sahâbenin bir sünneti sırf meşguliyet sebebiyle terk etmesi çok makul değildir.⁷²

Bir namazın ilk vaktinde yani ezanı okunur okunmaz kılınmasını evlâ addeden ulemaya göre bu iki rekâtli namaz, ezan öncesinde kılınmış olmalıdır. Müstehap görülmesi de cemaatle akşamın farzına başlanmaması şartıyla geçerlidir.⁷³ Zira Hz. Peygamber "*Farza başlanmıyorsa başka namaz olmaz.*"⁷⁴ buyurmuştur. Buna göre cemaat farz kılmaya başlamışsa birinin gelip nâfile kılması mekruh görülür.⁷⁵ Fakat bu mekruh olma hali akşam namazına has olmayıp diğer vakitler için de geçerlidir. Böyle olunca sahâbenin akşam ezanı okunur okunmaz hemen nâfile namaza yönelmesi, biraz sonra kılınacak olan farza yetişme gayretine bağlanabilir. Bazı sorulara cevap vermekle birlikte bu yorum da kerahet vaktinde nâfile namaza meydan vermesi açısından tenkit edilebilir. Zira akşam gibi vakti dar olan bir namazın ezanı, kerahet vakti biter bitmez yani güneşin üst ucu batı ufkunda kaybolur olmaz okunur. Söz konusu yorumun haklı olabilmesi için akşam ezanının geciktirilmesi gerekir. Ancak buna dair bir veri yoktur.

⁶⁹ Seneddeki ravilerden biri olan Saîd b. Ebû Eyyûb (öl. 161/778?) Abdullah b. Mübârek gibi isimlerin kendisinden rivayette bulunduğu *fakih, imam ve sika* bir olarak kabul edilmiştir. İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/259; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 7/22-23; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/7. Abdullah b. Yezîd el-Mukrî (öl. 213/829) künyesi Ebû Abdurrahman olup İclî ve İbn Hibbân'ın *Sikat* eserlerine aldığı *imam, hafız ve hüccet* olarak tanınan *sika* bir ravi olarak tavsîf edilmiştir. İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/66; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/342; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 10/166-167; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/83-84.

⁷⁰ Senedde yer alan Ali b. Osman b. Muhammed b. Saîd b. Abdullah b. Nüfeyl (öl. 272/886), Saîd b. İsa (öl. 219/834), Abdurrahman b. Kâsım (öl. 191/807), Bekir b. Mudâr (öl. 173/790) ve Amr b. Hâris (öl. 150/767?) *sika* olarak ta'dil edilmişlerdir. Bu senedde şu inceliklerin olduğu söylenmiştir: 1. Senedde yer alan bütün raviler *sika* ve Harrânî hariç hepsi Mısırlı'dır. 2. Tâbiînin tâbiînden yani akran rivayetine yer verilmiştir. 3. Rivayette hadis nakil metodlarından "haddesena", "ehberana" ve "anane" birlikte kullanılmıştır. Muhammed b. Ali b. Adem Musa İsyubî Vellevî, *Şerhu Süneni'n-Nesâî = Zehîretü'l-ukba fî şerhi'l-mücteba'* (Mekke: Daru Âl-i Bürûm, 2007), 7/395-399.

⁷¹ Bedruddîn el-'Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Şahîhi'l-Buḥârî*, 7/247.

⁷² Ebû'l-Hasen Nûruddîn 'Alî b. Sulṭân Muhammed 'Ali el-Kârî, *Mirḳātu'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişḳâti'l-Meşâbîḥ* (Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1422/2002), 3/898.

⁷³ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîhi el-Buḥârî*, 3/60.

⁷⁴ Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 63, 64; Tirmizî, "Salât", 312; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 4; Nesâî, "İmâmet", 61; İbn Mâce, "Salât", 103.

⁷⁵ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb* (b.y.: y.y., ts.), 4/9.

2. “Akşam Namazından Önce Nâfile Namaz Yoktur” Görüşü ve Delilleri

Mâlikî âlim Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (öl. 543/1148) “*Bu meselede ashâb ihtilâf etmiş, onlardan sonra bu namazı kimse kılmamıştır.*” demektedir.⁷⁶ Gerçekten de Hz. Ebû Bekir (öl. 13/634), Hz. Ömer (öl. 23/644) ve Hz. Osman (öl. 35/656) gibi ileri gelen sahâbenin böyle bir namazın varlığını kabul etmediği nakledilir.⁷⁷ Diğer taraftan Mâlikîler akşam namazının edasının geciktirilmesine yol açacağı gerekçesiyle böyle bir namazı kerih görmüşlerdir. Onlara göre geçmiş dönem uleması da böyle bir namaz kılmamıştır.⁷⁸

İbrahim en-Nehaî (öl. 96/714) de böyle bir namazın varlığını kabul etmemiş; Ebû Hanîfe (öl. 150/767) de onunla aynı görüşte olduğunu söyleyip⁷⁹ bunu *bid'at* saymıştır.⁸⁰

Gerçekten de elimizde akşamın farzından önce eda edilecek nâfile bir namazın varlığına işaret eden böyle rivayetlerle çelişir gibi görünen yani söz konusu vakitte nâfile bir namaz kılınmadığını gösteren hadisler de vardır.

2.1. “Her İki Ezan (Ezan ile Kâmet) Arasında (Nâfile) Bir Namaz Vardır, Akşam Namazı Hariç” Rivayeti

Dârekutnî ve Taberânî (öl. 360/971) tarafından nakledilen bu rivayet şu şekildedir:

"إن عند كل أدائين ركعتين ما خلا صلاة المغرب."

“Akşam namazı hariç her iki ezan arasında iki rekâtlı bir namaz vardır.”⁸¹

Rivayetin sened şeması şu şekildedir:

⁷⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, *‘Ârizatü'l-aḥvezî fî şerḥi't-Tirmizî* (Beyrut: Dâr'ul-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/300.

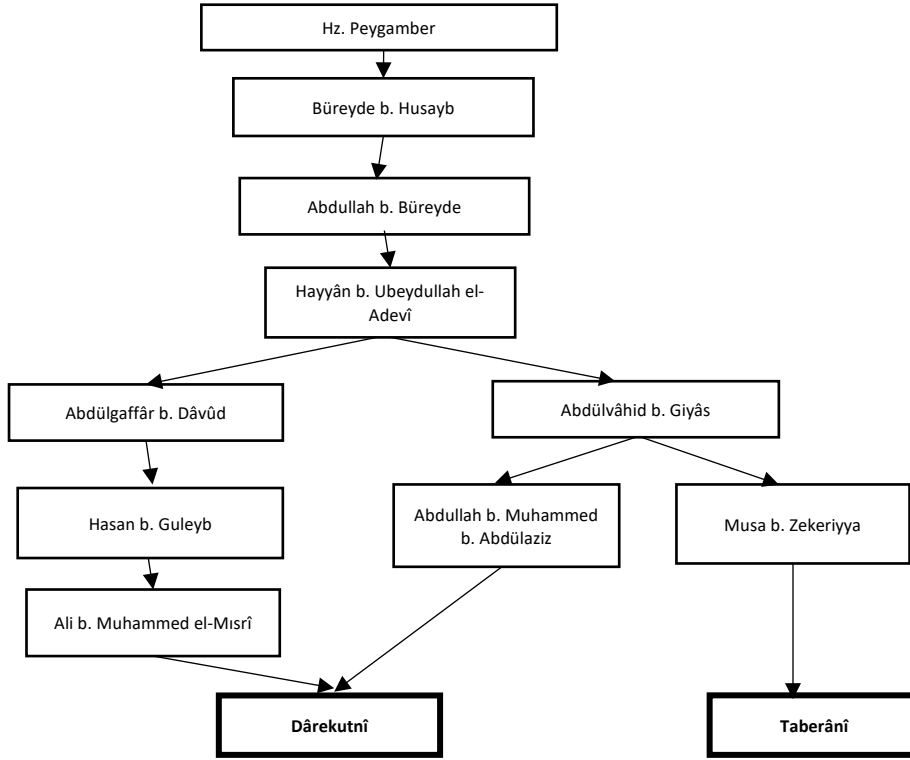
⁷⁷ ‘Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, 2/435; Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. el-Ḥasen eş-Şeybânî, *el-Âşâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1413/1993), 1/374.

⁷⁸ İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-Taḥşîl ve's-Şerḥ ve't-Tevcîh ve't-T'alîl li'Mesâilil-Mustehrace*, 17/375-376.

⁷⁹ Şeybânî, *el-Âşâr*, 1/374.

⁸⁰ Bedruddîn el-‘Aynî, *‘Umdetu'l-Kârî Şerḥu Şaḥîhi'l-Buḥârî*, 7/234.

⁸¹ Darekutnî, “Salât”, 10; Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-Kebîr - et-Ṭaberânî*, 8/179.

Hadisin sahabî ravisi Büreyde b. Husayb ve oğlu Abdullah b. Büreyde birinci görüşün delilleri arasında zikrettiğimiz “Her iki ezan (ezan ile kamet) arasında, dileyen kimse için bir namaz vardır.”⁸² rivayetinin de ravileridir. Abdullah b. Büreyde aynı zamanda yine birinci görüşün delillerinden olan “Akşam namazından önce iki rekât namaz kılınız.” rivayetini nakletmiştir.⁸³ Bu sebeple konumuz olan rivayetin en önemli isminin Hayyân b. Ubeydullah el-Adevî (öl. 161-170/778-787?) olduğu söylenebilir. Onun bu rivayetine yer veren Dârekutnî kendisi hakkında *leyse bi kaviyy yani “Hadis ilminde güçlü değildir.”* demektedir; Abdullah b. Büreyde’den böyle bir namaz olduğunu nakleden ve münekkitlerce sika addedilen Kehmes (öl. 149/766)⁸⁴ ve Cüreyrî’ye (öl.

⁸² bk. Buhârî, “Ezan”, 14; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 304; Tirmizî, “Salât”, 24; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 10; Nesâî, “Ezan”, 39; İbn Mâce, “Salât”, 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34/166; Dârimî, “Salât”, 145; Dârekutnî, “Salât”, 10.

⁸³ Buhârî, “Teheccüd”, 34, “İ’tisâm bi’l-Kitâbi ve’s-sünnet”, 27; Ebû Dâvud, “Tatavvu”, 10; Dârekutnî, “Salât”, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34/171; İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, 1/635; İbn Hibbân, *es-Şahîh*, 4/457.

⁸⁴ Kehmes b. Hasan tâbiîn’in küçüklerinden olup o da cerh ve ta’dil âlimleri tarafından sika kabul edilmiş, *Kütüb-i sitte* müellifleri de kendisinden rivayette bulunmuştur. Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 6/316; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, 24/233.

144/762)⁸⁵ muhalefet ettiğini söylemektedir.⁸⁶ Hayyân hakkında *teferrüd* tespitini yapan başka münekkitler de vardır.⁸⁷

Hadis âlimlerine göre Abdullah b. Büreyde'nin babasından rivayetleri olduğunu bilen Hayyân, bunu da babasından naklettiğini zannetmiştir. Büyük ihtimalle bu ravi, kendi döneminde çoğu kimsenin akşam namazından önce böyle bir namaz kılmadığını görünce böyle bir uygulama olmadığını düşünmüş ve yukarıda zikrettiğimiz "Akşamın farzından önce namaz kılınız." hadisine, mutâbi' olmayan bir ziyadede bulunmuştur. Hâlbuki Abdullah b. Büreyde'nin zikredilen nâfile namazı kıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.⁸⁸ Hayyân'dan gelen "Akşam namazı hariç!" istisnası mahfuz olsaydı Abdullah b. Büreyde'nin Hz. Peygamber'den gelen habere muhalefet etmemesi beklenirdi.⁸⁹

Bu veriler doğrultusunda Hayyân rivayetinin zayıf olduğu söylenebilir.⁹⁰ Zira Hayyân sika olarak kabul edilirse rivayeti *sikalara muhalefetten* dolayı *şaz*,⁹¹ eğer zayıf sayılırsa *münker* hükmünü alacaktır.⁹²

Bununla birlikte bazıları bu rivayete dayanarak akşam namazının farzından önce iki rekât nâfile kılma uygulamasının nesh edildiğini savunmuştur. Onlara göre ilk dönemlerde böyle bir namaz kılınırken daha sonraları akşam namazının farzının hemen kılınması gerektiği düşüncesinden dolayı uygulamaya son verilmiştir. Zira

⁸⁵ Saîd b. İyas el-Cüreyrî ömrünün son yıllarında *ihtilâta* uğramış olsa da âlimler tarafından *sika* ve *hasen* olarak ta'dil edilmiştir. 'İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/394; İbn Hıbbân, *es-Şikât*, 6/351; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 6/153-154; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/5.

⁸⁶ Dârekutnî, "Salat", 10. Bununla birlikte Ebî Hâtim, Hayyân'ın *saduk* olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 3/246. Müslim kendisinden rivayette bulunmuştur. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, thk. Dâiratu'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye (Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî, 1390/1971), 2/370. Buhârî de tarih kitabına almış fakat hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.

⁸⁷ İbn 'Adiy, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, 3/345.

⁸⁸ İbn Huzeyme, *Şahîhu İbni Huzeyme*, 1/635; İbn Hıbbân, *es-Şahîh*, 4/226.

⁸⁹ Beyhaqî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 2/667-668; İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buĥârî*, 2/108; Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/469; Muhammed Enver Şâh Hüseyinî Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buĥârî* (Beyrut: Dâr'ul-Kütübi'l-İlmiyye, 1426), 2/229.

⁹⁰ Benzer bir tespit için bk. Sübkî, *Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, 7/185.

⁹¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buĥârî*, 2/108.

⁹² Cerh ta'dil âlimleri seneddeki diğer isimler olan Abdülgaffar b. Dâvûd'u (öl. 224/839) *sika* (İbn Hıbbân, *es-Şikât*, 8/421; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 10/438; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/365-366.), Abdülvâhid b. Gıyas'ı (öl. 240) *saduk* (Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm*, 5/879.), Hasan b. Guleyb'i (öl. 290/903) (Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâ'i'r-Ricâl*, 6/300; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm*, 6/738.) ve Ali b. Muhammed el-Mısırî'yi de (öl. 338/950) de *sika* olarak (Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Baĥdâdî Haĥîb el-Baĥdâdî, *Târîhu Baĥdâd*, thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1422/2002), 13/548.) nitelendirmişlerdir. Seneddeki problemlili tek isim Hayyân b. Ubeydullah olarak gözükmektedir.

böyle bir namaz akşam namazının ilk vaktinin idrakine engel olacaktır.⁹³ Nitekim Hz. Peygamber başka bir hadiste “*Ümmetim akşam namazını gökte yıldızlar çoğalınca kadar geciktirmediği sürece hayır ve İslâm (çizgisi) üzeredir.*”⁹⁴ buyurmuştur. Buna göre akşam namazı ezan okunduktan hemen sonra ve hızlı bir şekilde eda edilmelidir. Akşam ezanından hemen sonra kılınacak iki rekâtlık nâfile bir namaz farzın gecikmesine ve dolayısıyla ikinci hadiste açıklanan hayırdan ve İslâm çizgisinden uzaklaşmaya sebep olacaktır.⁹⁵ Fakat İbn Hacer’e göre bu iddia sünnete aykırıdır ve bu sebeple dikkate alınmamalıdır. Bu namaz, tıpkı sabahın sünnetinde olduğu gibi hafif bir şekilde kılınırsa akşamın farzının geciktirilmesine yol açmaz.⁹⁶

2.2. “Hz. Peygamber ve Halifeler Böyle Bir Namaz Kılmamışlardır.” Tespiti

Abdurrezzâk’ın (öl. 211/826-827) naklettiğine göre İbrahim en-Nehaî (öl. 96/714) şöyle demektedir:

"لم يصل أبو بكر ولا عمر ولا عثمان الركعتين قبل المغرب."

"*Ebû Bekir, Ömer ve Osman akşam namazından önce iki rekât namaz kılmamıştır.*"⁹⁷

Yine Muhammed eş-Şeybânî’nin (öl. 189/805) *el-Âsâr* eserinde benzer bir rivayet yer almaktadır.

"سألت إبراهيم عن الصلاة قبل المغرب فنهاي عنها وقال: إن النبي صلى الله عليه وسلم وأبا بكر وعمر رضي الله عنهما لم يصلوها."

"*İbrahim’e akşam namazından önceki namaz hakkında sordum. Beni ondan nehyetti ve ‘Nebî (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer böyle bir namaz kılmamıştır.’ dedi.*"⁹⁸

⁹³ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 1/468.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 6; İbn Mâce, "Salât", 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/565; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, 4/183; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbûrî el-Hâkim, *el-Mustedrek âle's-Şahîhayn*, thk. Muştafâ 'Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), 1/303-304.

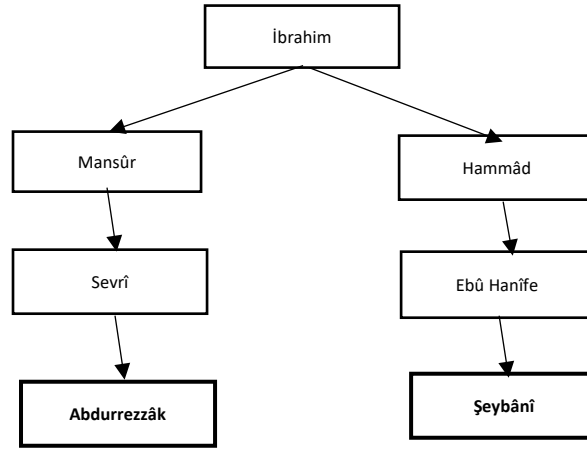
⁹⁵ Sübkî, *Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, 3/341, 7/182; Kurtubî, *el-Müfhim*, 2/263.

⁹⁶ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*, 2/109.

⁹⁷ 'Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, 2/435.

⁹⁸ Şeybânî, *el-Âsâr*, 1/374.

Rivayetin sened şeması şu şekildedir:

Her ikisi de İbrâhim en-Nehâî'den gelen bu rivayetlerin birbirlerine göre muhteva farkları dikkat çeker. Nitekim genellikle Hanefî kaynakların kullandığı Şeybânî rivayetinde bu namazı kılmayanlar arasında Hz. Peygamber de sayılır. Hz. Peygamber'in yer almadığı Abdurrezzâk rivayetinde ise O'nun yerine Hz. Osman zikredilmiştir.

2.3. “Hiçbir Sahabî Böyle Bir Namaz Kılmamıştır” Tespiti

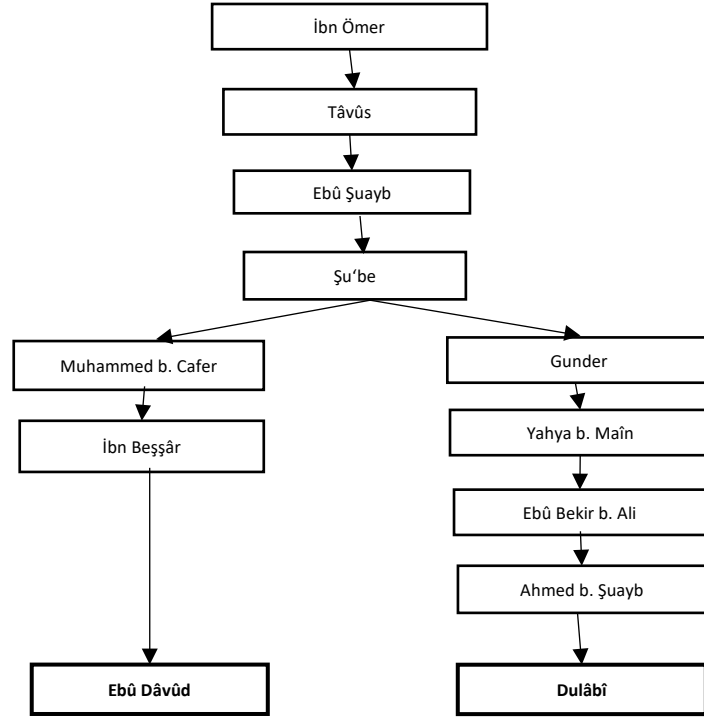
Ebû Dâvûd ve Dûlâbî'nin (öl. 310/923) naklettiğine göre İbn Ömer (öl. 73/693) şöyle demektedir:

"ما رأيت أحدا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يصليهما، ورخص في الركعتين بعد العصر."

"İbn Ömer'e akşam namazından önceki iki rekâtlı namaz hakkında sorulunca 'Hz. Peygamber döneminde bu namazı kılan hiç kimseyi görmedim. İkindiden sonra iki rekât nâfile namaza ise izin verilirdi.' şeklinde cevap vermiştir."⁹⁹

Bahsi geçen rivayetin sened şeması şu şekildedir:

⁹⁹ Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10; Ebû Bişr Muḥammed b. Aḥmed er-Râzî ed-Dûlâbî, *el-Kunâ ve'l-'Esmâ'*, thk. Ebû Ḳuteybe Naẓr Muḥammed el-Feryâbî (Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 1421/2000), 2/641. Beyhakî de rivayeti Ebû Dâvûd'dan alarak kitabında zikretmiştir. Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 2/670. Yine Abd b. Humejd'in Mûsned eserinde Ebû Dâvûd'un senediyle aynı rivayete yer verilmiştir. Ebû Muḥammed 'Abdulḥamîd b. Ḥumejd b. Naşr 'Abd b. Ḥumejd, *el-Munteḥab min Musnedi 'Abdi İbn Ḥumejd*, thk. Şubḥî el-Bedrî es-Sâmerrâî - Maḥmûd Muḥammed Ḥalîl es-Şa'îdî (Kahire: y.y., 1408/1988), 1/256.

Rivayetin en önemli ravileri Tâvûs b. Keysân (öl. 106/725), Ebû Şuayb (öl. ?) ve Şu'be'dir.

Tâvûs b. Keysân, hadis münekkitleri tarafından *sika* kabul edilen *hadis hafızı ve fakih* bir ravidir. Rivayetleri *Kütüb-i sitte*'yi oluşturan eserlere ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine girmiş durumdadır.¹⁰⁰

Tâvûs'un ravisi Ebû Şuayb hakkında *sika*,¹⁰¹ *sâlih'ul-hadis*¹⁰² ve ayrıca *lâ be'se bihî*¹⁰³ gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Buhârî ise kendisi hakkında sessiz kalmıştır.¹⁰⁴

Diğer taraftan Yahyâ b. Ma'in'e (öl. 233/848) göre bu isim *Ebû Şuayb* değil sadece *Şuayb* olmalıdır. Rivayeti ondan alan Şu'be hata eseri ismi *Ebû Şuayb* şeklinde söylemiştir.¹⁰⁵ Bu raviyle ilgili şüpheler sebebiyle İbn Hazm söz konusu rivayetin *sahih olmadığını* söylemiştir.¹⁰⁶ Azîmâbâdî (öl. 1857/1911) Şuayb'ın teferrüd ettiğini, başta Şeyhayn olmak üzere daha önce zikredilen rivayetlere muhalefet etmesi sebebiyle ve ayrıca ismin doğru şeklinin Şuayb mı yoksa Ebû Şuayb mı olduğu

¹⁰⁰ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/38; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4/391; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 5/38-49.

¹⁰¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/440.

¹⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/348.

¹⁰³ İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/358.

¹⁰⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 4/223.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10.

¹⁰⁶ İbn Hazm, *el-Muḥallâ bi'l-Âşâr*, 2/22.

noktasında şüpheden dolayı hadisin sahih olamayacağını söylemektedir.¹⁰⁷ Dolayısıyla konumuzla alakalı birinci görüşün dayandığı sahih rivayetlere muhalefet etmesi sebebiyle bu rivayetin en iyi ihtimalle şazz, bir ihtimale göre de *münker* olduğu söylenebilir. Rivayetin Ebû Dâvûd dışında diğer meşhur ve güvenilir hadis kitaplarda yer almıyor oluşu da bu olasılığı güçlendirebilir.

Akşamın farzından önce nâfile kılmayı caiz görmeyenler *zayıf olmasına* rağmen bu rivayete büyük önem vermişlerdir. Zira Hz. Peygamber ve sahâbenin hususen *ileri gelenlerinin* bu namazı kılmadığına işaret etmektedir.¹⁰⁸ Ayrıca bu rivayet söz konusu namazın nesh edildiği yorumunu da desteklemektedir.¹⁰⁹

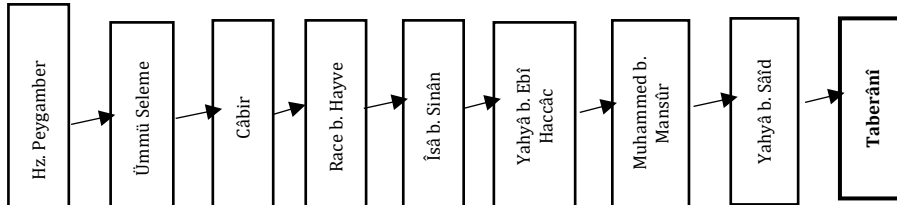
2.4. Peygamber Hanımlarının Akşam Namazının Farzından Önce Nâfile Kılınmasını Reddetmesi

Sahabeden Câbir b. Abdillâh'ın (öl. 78/697) şöyle dediği nakledilmektedir:

"طفنا في نساء رسول الله صلى الله عليه وسلم فسألناهن: هل رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي هاتين الركعتين قبل المغرب حين يؤذن المؤذن؟ فقلن: لا، غير أم سلمة قالت: صلاها عندي حين أذن بلال للمغرب، فقلت: يا نبي الله ما هذه الصلاة؟ هل حدث شيء؟ قال: لا، ولكن كنت أصليهما ركعتين قبل العصر فنسيتهما فصليتهما الآن."

"Hz. Peygamber'in hanımlarını dolaşıp onlara, 'Müezzin akşam ezanını okuyunca namaz kılınmadan önce Hz. Peygamber'i iki rekât namaz kılarken gördünüz mü? diye sorduk. Ümmü Seleme dışında hepsi 'Hayır.' diye cevap verdi. Ümmü Seleme ise şöyle dedi: 'Bilal akşam namazı için ezan okuduğunda Resûlullah (s.a.v.) yanımda bu namazı kıldı. Ben kendisine 'Ya Resûlallah! Bu namaz nedir? Bir şey mi oldu?' diye sorunca 'Hayır! Ben bu namazı ikindiden önce kılıyordum. Orada kılmayı unuttuğum için şimdi kılıyorum.' diye cevap verdi."¹¹⁰

Rivayetin sened şeması şu şekildedir:

Senedde yer alan İsâ b. Sinân (öl. 141-150/759-767?) zayıf kabul edilmektedir.¹¹¹

¹⁰⁷ Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (Beyrut: Dâr'ul-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 4/115.

¹⁰⁸ Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 5/504.

¹⁰⁹ Bedruddîn el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Şahîhi'l-Buĥârî*, 5/139.

¹¹⁰ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aĥmed b. Eyyûb eĥ-Taberânî, *Musnedu's-Şâmiyyîn - et-Taberânî*, thk. Ĥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1984), 3/212.

¹¹¹ İbn 'Adiy, *el-Kâmil fî Du'afâ'r-Ricâl*, 4/446; Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 3/312.

Îsâ'nın ravisi Yahyâ b. Ebî Haccâc hakkında ise münekkitler *leyse bi'l-kaviyy lafzını kullanmış ve bazen hata yaptığını söylemişlerdir.*¹¹²

Diğer taraftan Hz. Aişe'nin (öl. 58/678) Ümmü Seleme'den (öl. 62/681) naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber öğle namazının iki rekâtlık son sünnetini kendisini ziyarete gelen bir heyet sebebiyle kılamamış, bunu ikindinin farzının peşinden kılmış ve bir sünnet olarak bu namaza devam etmiştir.¹¹³ Ümmü Seleme'nin bazı ravilerinin, akşamın farzından önceki namazı Hz. Peygamber'in bu namazı ile karıştırmış olması da ihtimal dahilindedir.

2.5. Muhaliflerin Delillerine Getirilen Yorumlar

Akşamın ezanı ile farzı arasında nâfile kılınmasına karşı çıkanlar, muhaliflerinin delil olarak kullandığı rivayetleri de farklı şekillerde yorumlamışlardır.

a. Bu namazı *bid'at* bulan Hanefilere göre söz konusu hadisler, güneşin battığını ve dolayısıyla kerahet vaktinin çıktığını açıklamak manasında olup İslam'ın ilk dönemlerine hamledilir.¹¹⁴ Buna göre Müslümanlar namaz vakitleri hakkında daha detaylı bilgilere sahip olunca veya akşam namazı konusunda acele edilmesi emredilince söz konusu nâfile namazın kılınmasına son verilmiş yani nesh edilmiştir.¹¹⁵

Bununla birlikte mesela Şâfî ilim adamı Nevevî'ye göre nesh iddiası oldukça çüretkârdır. Çünkü neshe hükmedebilmek için her iki rivayetin de te'vîl ya da cem edilememesi gerekir. Kaldı ki nesh iddiası için rivayetlerin vürûd tarihleri de bilinmek durumundadır. Fakat burada böyle bir imkân söz konusu değildir.¹¹⁶ Ayrıca sahâbe ve tâbiünden de pek çok kimsenin bu namaza devam ettiği bilgisi de nesh görüşüyle çelişir.¹¹⁷

b. Bazı sahabîlerin bu namazı, Hz. Peygamber'in bilgisi dışında kıldıkları düşünülebilir.

¹¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 9/139. İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/255. Ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 4/368; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/196.

¹¹³ Buhârî, "Sehv", 7, "Meğâzi", 71; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 297; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 8.

¹¹⁴ Bedruddîn el-'Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Şahîhi'l-Buhârî*, 7/234.

¹¹⁵ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1420/2000), 2/71-72.

¹¹⁶ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim*, 6/124.

¹¹⁷ Bu konuda bk. Muhammed b. 'Alâ'iddîn 'Alî b. Muhammed ed-Dimeşķî İbn Ebî'l-'İzz, *et-Tenbih 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*, thk. 'Abdulhakîm b. Muhammed Şâkir - Enver Şâlih Ebû Zeyd (Suudi Arabistan: Mektebetu'r-Ruşd Nâşirûn, 1424/2003), 1/481; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-aḥvezi*, 1/470

H. Peygamber'in, sahabeden bazılarının böyle bir namazı kıldığını görmesine rağmen sükût buyurduğundan bahseden ve başta *Şahîh-i Müslim* olmak üzere meşhur kaynaklarda yer alan rivayet¹¹⁸ bu yoruma engel olacak gibidir.

c. Mâlikîlere ve Hanefîler göre böyle bir namaz, akşamın farzını vaktinde eda etmeye engel olabilir. Bu nedenle mekruhtur.¹¹⁹

Bununla birlikte H. Peygamber'in veya sahâbenin bu namazı nehy ettiği ya da kerih gördüğü bilinmemektedir. Onların namazı nehy ettikleri bilgisi bulunsa bile sahâbeyi H. Peygamber karşısında hüccet konumunda görmeyen âlimler de vardır.¹²⁰ Aynı zamanda bu rivayetin, akşam namazının farzından önceki nâfile namaza değil de ikindiden sonra kılınan nâfile namaza işaret etmesi mümkündür. Zira bu vakitte nâfile namaz kılmanın mekruh olduğu zaten bilinmektedir.

d. Bu namazın, akşam namazının farzından sonra eda edilen sünnet namazla karıştırıldığı da akla gelebilir. Fakat akşamın farzından sonraki sünnet namazla ilgili hadislerin varlığı¹²¹ da bu olasılığı ortadan kaldırmaktadır.

SONUÇ

Hadis kitaplarında akşam namazının farzından önce nâfile namaz kılınmasını mümkün ve müstehap gören rivayetler kadar bunu nehy eden; H. Peygamber ve sahabenin ileri gelenleri tarafından kılınmadığını söyleyenler de vardır.

Bu iki grup rivayet isnadları açısından birbirleriyle mukayese edildiğinde, böyle iki rekâtlık bir nâfilenin bulunduğu delalet edenlerin diğerlerine nazaran daha sahih olduğu anlaşılmaktadır. Farklı bir ifadeyle kaynaklarımızdaki sahih rivayetler akşam ezanının okunmasından hemen sonra ve farza başlanmadan önce iki rekâtlık hafif bir nâfile namazın varlığına delalet etmektedir.

Böyle bir namazın varlığını ve sahabe tarafından kılındığını ispat eden rivayetlerde yer alan bazı ipuçları, onun revâtib olmayan sünnetlere dâhil olduğunu göstermektedir. Buna göre cemaatle kılınacak akşamın farzından önce, imamın iftitâh tekbirini kaçırma ayrıca münferit olarak kılınacaksa geciktirme endişesi yoksa böyle bir namazın kılınması müstehap görünmektedir. Tıpkı sabah namazının sünnetinde olduğu gibi bu namazın hafif ve hemen kılınması akşamın farzının geciktirilmesine yol açmayacaktır. Bu esnada iki rekâtta daha fazla namaz kılmak mümkün olsa bile akşamın vaktindeki darlık sebebiyle söz konusu namazın iki rekâtla sınırlandırılması daha ihtiyatlı bir yaklaşım olacaktır. Esasen bu son yaklaşım, akşamın ezanı ile farzı

¹¹⁸ Müslim, "Salâtü'l-Misâfirîn", 302; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 10; Dârekutnî, "Salât", 10; Ebû 'Avâne *Mustahrec*, 1/373; Ebû Ya'lâ *Musned*, 7/43.

¹¹⁹ İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-Taḥsîl ve's-Şerḥ ve't-Tevcîh ve't-T'alîl li'Mesâilil-Mustehrace*, 17/375-376; Bedruddîn el-'Aynî, *el-Binâye şerḥu'l-Hidâye*, 2/71; Nevevî, *Şerḥu'n-Nevevî 'alâ Muslim*, 6/123.

¹²⁰ İbn Hâzım, *el-Muḥallâ bi'l-Âşâr*, 2/22; Necati Yeniçel - Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987), 5/54.

¹²¹ Buhârî, "Teheccüd", 28, 33; Tirmizî, "Salât", 306, 319, 322; Ebû Dâvûd, "Tatavvu"; Nesâî, "Kiyamu'l-leyl ve tatavvu'-nehâr", 66.

arasında kılınacak böyle bir namazın varlığını kabul etmeyenlerin endişelerini gidermeye de yarayabilir.

Böyle bir namazı ispat eden rivayetler akla *tahiyyatü'l-mescîdi* de getirebilir. Fakat özellikle “*Her iki ezan arasında (ezan ile kamet arasında) bir namaz vardır.*” ve “*Akşam namazından önce iki rekât namaz kılınız...*” rivayetleri bu ihtimali ortadan kaldıran net delaletlere sahiptir.

Her şeye rağmen bu namazın tâbiîn ile başlayıp günümüze kadar devam eden uzun süreçte kılınmıyor oluşu zihinlerde soru işaretine sebep olmaktadır. Bu soruya, aynı tepkiyle karşılaşan Ukbe b. Âmir’in verdiği cevapla çözüm aranabilir. Hz. Peygamber’in vefatından ve özellikle de Hulefâ-i Râşidîn döneminin sona ermesinden sonra İslâm toplumu, daha önce karşılaşmadığı çok farklı durumlar ve bunlardan kaynaklanan problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Fetih hareketleri, yabancı kültürlerle karşılaşma ve iç savaşlar bunlardan sadece bir kısmıdır. Bu sürecin zorunlu sonucu olan meşguliyet, zaten *müstehap* addedilen söz konusu namazın ihmaline ve zaman içinde de unutulmasına sebebiyet vermiş olabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Mesa’il-rivâyetu Ebî Dâvûd es-Sicistânî*. thk. Ebû Mu‘âz Târiq b. ‘Avdillâh b. Muhammed. Mısır: y.y., 1420/1999.
- Atar, Fahrettin. “Nâfile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/290-292. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Azîmâbâdî, Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *‘Avnü’l-ma’bûd*. Beyrut: Dâr’ul-Kütübî’l-İlmiyye, 1415.
- Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Ahmed. *el-Binâye şerḥu’l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-‘İlmiyye, 1420/2000.
- Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Ahmed. *Şerḥu Ebî Dâvûd*. thk. Ebu’l-Munzir Ḥâlid b. İbrâhîm el-Mısrî. 7 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1420/1999.
- Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Ahmed. *‘Umdetu’l-kârî şerḥu Şaḥîhi’l-Buḥârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Ḥüseyn b. ‘Alî el-Ḥüsrevcirdî. *es-Sunenu’l-kubrâ*. thk. Muhammed ‘Abdulkâdir ‘Atâ. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1424/2003.
- Buḥârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buḥârî. *et-Târîḥu’l-kebîr*. thk. Heyet. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü’l-Me‘ârifî’l-‘Osmâniyye, ts.
- Cemâluddîn el-Mizzî, Ebû’l-Ḥaccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *Tehzîbu’l-Kemâl fî ‘Esmâi’r-ricâl*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980.
- Çiftçi, Mehmet Emin. *Hiz. Peygamber’in Kıldığı Nâfile Namazlarla İlgili Rivâyetlerin Tahlîli*. Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.
- Dihlevî, Ebû’l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa’dillâh. *Lema‘âtü’t-tenkîḥ fî şerḥi Mişkâti’l-Meşâbih*. thk. Takiyyüddîn Nedvî. 10 Cilt. Dımaşk: Dar’un-Nevâdir, 1435.

- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Aḥmed er-Râzî. *el-Kunâ ve'l-'esmâ'*. thk. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed el-Feryâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 1421/2000.
- Durmuş, İsmail. "Tağlîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/372-374. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ebû Ya'lâ, Ebû Ya'lâ Aḥmed b. 'Alî el-Mevşîlî. *Musnedu Ebî Ya'lâ*. thk. Ḥuseyn Selîm Esed. 13 Cilt. Dimaşk: y.y., 1404/1984.
- Ebû 'Avâne, Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nîsâbûrî. *Mustahreca Ebî 'Avâne*. thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Gengûhî, Reşîd Ahmed - Kandehevî, Muhammed Yahya b. Muhammed İsmail. *el-Kevkebü'd-dürrî alâ Câmiî't-Tirmizî*. Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ, 1395.
- Hâkim, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nîsâbûrî. *el-Mustedrek âle's-Şaḥihayn*. thk. Muştafâ 'Abdulḳâdir 'Aṭâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Ḥaṭîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Aḥmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1422/2002.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*. Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1371/1952.
- İbn Ebî'l-'İzz, Muhammed b. 'Alâ'iddîn 'Alî b. Muhammed ed-Dimeşkî. *et-Tenbîh 'alâ müşkilâtî'l-Hidâye*. thk. 'Abdulḥakîm b. Muhammed Şâkir - Enver Şâlih Ebû Zeyd. 5 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetu'r-Ruşd Nâşirûn, 1424/2003.
- İbn Hacer el-'Asḳalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Asḳalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Şaḥîḥ el-Buḥârî*. thk. Muḥibbuddîn el-Ḥaṭîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hacer el-'Asḳalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Asḳalânî. *Lisânu'l-mîzân*. thk. Dâiratu'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye. 7 Cilt. Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî, 1390/1971.
- İbn Hacer el-'Asḳalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Asḳalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Oşmâniyye, 1326/1908.
- İbn Ḥazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Aḥmed el-Endelusî. *el-Muḥallâ bi'l-âşâr*. thk. 'Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002.
- İbn Ḥibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ḥibbân el-Bustî. *es-Şaḥîḥ*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 18 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Ḥibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ḥibbân el-Bustî. *es-Şikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Oşmâniyye, 1393/1973.
- İbn Ḥuzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Ḥuzeyme en-Nîsâbûrî. *Şaḥîḥu İbni Ḥuzeyme*. thk. Muhammed Muştafâ el-'A'zamî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1424/2003.
- İbn Kudâme el-Maḳdisî, Ebû Muhammed Muvaffaḳuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğnî*. thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ḳahire, 1388/1968-1389/1969.

- İbn Ruşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. Ruşd el-Ḳurṭubî. *el-Beyân ve't-taḥşîl ve's-şerḥ ve't-tevcîh ve't-t'alîl li'mesâilil-musteḥrace*. thk. Dr. Muhammed Ḥaccî ve Âḥarûn. 2 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1408/1988.
- İbn 'Adiy, Ebû Aḥmed 'Abdullâh b. 'Adiy el-Curcânî. *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-ricâl*. thk. 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd - 'Alî Muhammed Mu'avviḍ. 9 Cilt. Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *'Ârizatü'l-aḥvezi fî şerḥi't-Tirmizî*. Beyrut: Dâr'ul-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Kaşalânî, Ebû'l-'Abbâs Aḥmed b. Muhammed. *İrşâdu's-sârî li şerḥi Şaḥîhi'l-Buḥârî*. 10 Cilt. Mısır: el-Maṭba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye, 1323.
- Keşmirî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *Feyzü'l-bârî 'alâ Şaḥîhi'l-Buḥârî*. Beyrut: Dâr'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 1426.
- Kurtubî, Ebû'l-Abbâs Ziyâuddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî. *el-Müfhim şerḥu Şaḥîhi Müslim*. thk. Muhyiddin Dîb Müstû vd. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1417.
- Mâzerî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Alî eş-Şikillî. *Şerḥu't-telkîn*. thk. Muhammed el-Muḥtâr es-Selâmî. 5 Cilt. b.y.: y.y., 2008.
- Mollaİbrahimoğlu, Cemil. *Rivayetler Işığında Nâfile Namazlar*. Ravza Yayınları, 2023.
- Munâvî, Zeynuddîn Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-'Ârifin el-Ḥaddâdî. *Feyḍu'l-kadîr fî şerḥi'l-Câmi'i's-Şağîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1356/1937.
- Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuḥfetü'l-aḥvezi şerḥu Câmi'i't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmu' şerḥu'l-Muhezzeb*. b.y.: y.y., ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Şerḥu'n-Nevevî 'alâ Muslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1392/1972.
- Sehârenpûrî, Halîl b. Ahmed b. Mecîd. *Bezlü'l-mechûd fî ḥalli Ebî Dâvûd*. Hindistan: Merkezi Şeyh Hasan Nedvî, 1427.
- Sübki, Ebû Muhammed Mahmûd b. Muhammed b. Ahmed. *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrûd şerḥu Süneni'l-İmâm Ebi Dâvûd*. thk. Emin Muhammed Hattab. Kahire: Matbaatü'l-İstikâme, 1351.
- Şevkânî, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed el-Yemenî. *Neylu'l-evṭâr*. thk. 'İşâmuddîn eş-Şabâbiṭî. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Ḥadîs, 1413/1993.
- Şeybânî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. el-Ḥasen. *el-Âşâr*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1413/1993.
- Ṭaberânî, Ebû'l-Ḳâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr - et-Ṭaberânî*. thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Ṭaberânî, Ebû'l-Ḳâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *Musnedu's-Şâmiyyîn - et-Ṭaberânî*. thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefi. 4 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1984.
- Vellevî, Muhammed b. Ali b. Adem Musa İsyubî. *el-Bahrü'l-muhitü's-seccâc fî şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*. Demmam: Dâru İbni'l-Cevzi, 1426.

- Vellevî, Muhammed b. Ali b. Adem Musa İsyubî. *Şerhu Süneni'n-Nesâî = Zehîretü'l-ukba fî şerhi'l-mücteba'*. Mekke: Daru Âl-i Bürûm, 2007.
- Yeniél, Necati - Kayapınar, Hüseyin. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. İstanbul: Samil Yayınevi, 1987.
- Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Oşmân. *Men Tukullime fihî ve-huve Muveşşak ev Şâlihu'l-Ḥadîş*. thk. 'Abdullâh b. Dayfillâh er-Raḥîlî. b.y.: y.y., 1426/2005.
- Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Oşmân. *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifê, 1382/1963.
- Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Oşmân. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*. thk. Su'ayb el-Arnâvut. 25 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985.
- Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Oşmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefayâtu'l-meşâhîri'l-a'lâm*. thk. 'Umar 'Abdusselâm et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1413/1993.
- Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Oşmân. *Tezkiretu'l-ḥuffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1419/1998.
- 'Abd b. Ḥumeyd, Ebû Muhammed 'Abdulḥamîd b. Ḥumeyd b. Naşr. *el-Munteḥab min Musnedi 'Abdi İbn Ḥumeyd*. thk. Şubḥî el-Bedrî es-Sâmerrâî - Maḥmûd Muhammed Ḥalîl es-Şa'îdî. Kahire: y.y., 1408/1988.
- 'Abdurrezzâk, Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Şan'ânî. *el-Muşannef*. thk. Ḥabîburrahmân el-'Azamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403.
- 'Ali el-Kârî, Ebû'l-Ḥasen Nûrüddîn 'Alî b. Sulṭân Muhammed. *Mirḳâtu'l-mefâtîḥ şerhu Mişḳâti'l-Meşâbîḥ*. 9 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.
- 'İclî, Ebû'l-Ḥasan Aḥmed b. 'Abdullâh el-Kûfî. *eş-Şikât*. thk. 'Abdul'alîm 'Abdul'azîm el-Bestevî. Medine: y.y., 1405/1985.
- 'İclî, Ebû'l-Ḥasan Aḥmed b. 'Abdullâh el-Kûfî. *eş-Şikât*. b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1985.
- Uḳaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Amr el-Mekkî. *eḍ-Ḍu'afâu'l-kebîr*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Ḳal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-'İlmiyye, 1404/1984.